

คัมภีร์ธรรม

Religious and
traditional Beliefs

คำปางศึกษา
Lampang Study

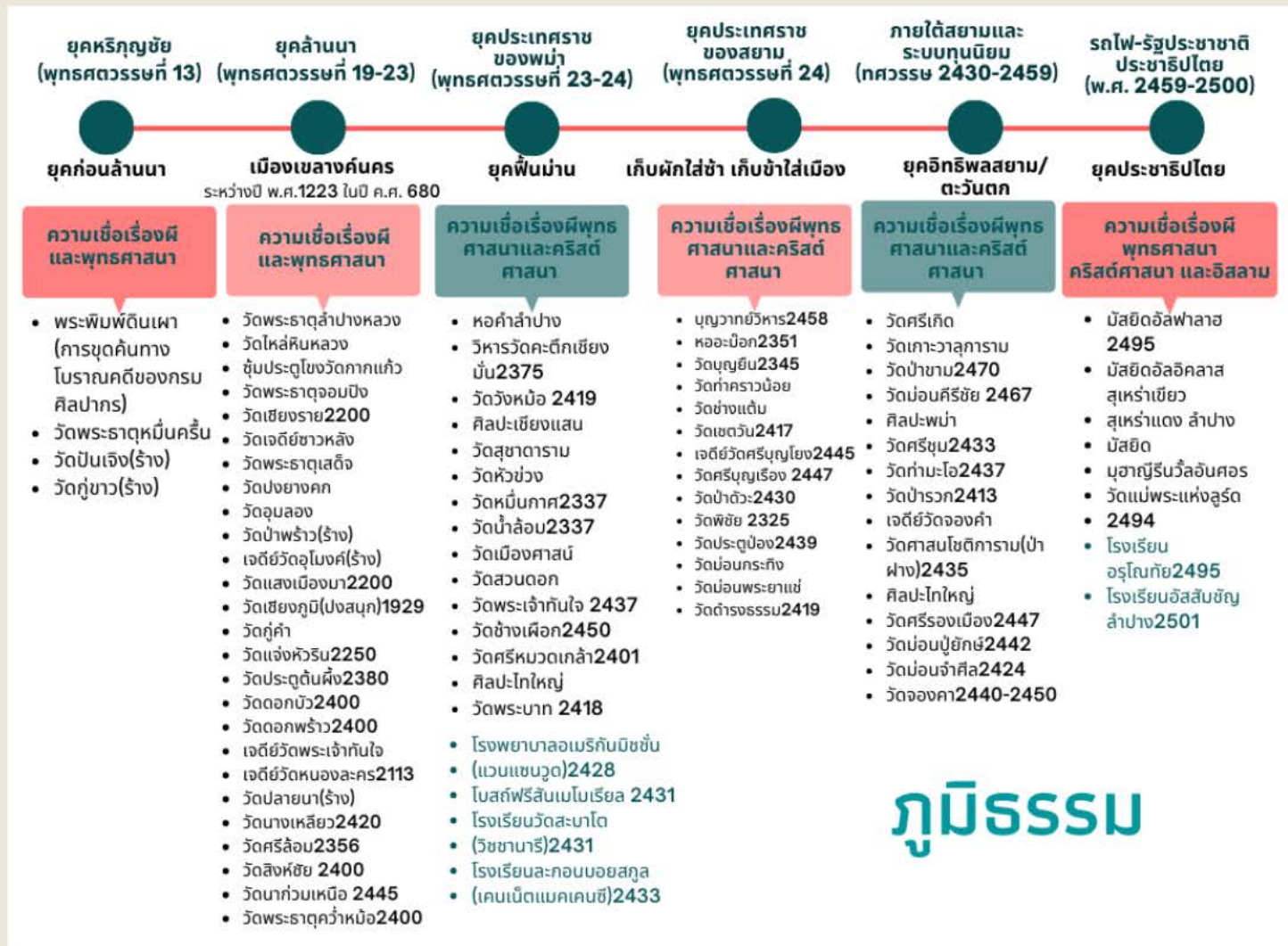
ภูมิธรรม

ศาสนาและความเชื่อ
คณะสงฆ์กับการปกครอง
ประเพณี/พิธีกรรม
ปราชญ์/กวี(คหิธรรม)
ศาสนสถาน

[Religious and Traditional Beliefs]

ภูมิธรรม กับยุคสมัยและเรื่องราวทาง
ศาสนาและความเชื่อ คณะสงฆ์กับการปกครอง
ประเพณี พิธีกรรม ปราชญ์ กวี(คติธรรม) และศาสนาสถาน

คำปาง study

ภูมิธรรม

ที่มา : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภูมิธรรม

Religious and
Traditional Beliefs

ศาสนาและความเชื่อ

ตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา ในอดีตมีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องผี ผสมผสานกับความเป็นพุทธ เสมือนหนึ่งว่าผี และพุทธร่วมกันสร้างโลกทัศน์ให้ชาวล้านนามี รูปแบบเฉพาะของตนเอง ดังเช่นในขณะที่มีการเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ ก็จะต้องขึงภาพ พระบรมเพื่อเป็นสัญลักษณ์การมาถึงของ พระพุทธเจ้าด้วย

“การผสมผสานทางความเชื่อระหว่างพุทธในวิถีความเชื่อเรื่องผี”

ผี เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา มีลักษณะเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์หรือเทวดาอารักษ์ที่คอยดูแลคุ้มครองคนและสถานที่ให้ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้าย ดังนั้นผีในโลกทัศน์ของชาวล้านนาจึงไม่ได้น่ากลัวหรือคอยหลอกหลอนคน แต่ความรู้สึกที่มีต่อผีจะเป็นเหมือนมิตรที่สร้างความอุ่นใจให้กับตน ทั้งนี้ผีก็มีหน้าที่แตกต่างกันไปตามสถานที่ที่ดูแล เช่น ผีเสื้อเมืองหรืออารักษ์เมือง จะเป็นผู้ดูแลเมือง ส่วนผีเสื้อบ้านก็จะมีหน้าที่ในการปกป้องดูแลหมู่บ้านเป็นต้น อีกทั้งยังมีผีที่คอยดูแลคนในครอบครัวโดยตรง ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับเครือญาติเดียวกับฐานะที่เป็นผีบรรพบุรุษ แม้ว่ายุคสมัยจะผ่านมานานเพียงใด แต่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผี ยังคงมีสายใยเชื่อมโยงกันอย่างหนาแน่น เพราะความเชื่อเรื่องผีถูกผนวกกลืนเข้าสู่จารีตประเพณีของชาวล้านนามาช้านาน

พุทธศาสนา ในอดีตผู้คนมีการนับถือ
ภูติผี วิญญาณกันมาก่อน จนกระทั่งอิทธิพล
ของพุทธศาสนาจากดินแดนที่เจริญรุ่งเรืองได้
แผ่ขยายเข้ามา พระพุทธศาสนาที่นำมาสู่
อาณาจักรสุโขทัย เป็นแบบเถรวาทที่สืบ
ทอดมาแต่สมัยทวารวดี นับแต่ปี พ.ศ. 1824
การเข้ามาของพุทธศาสนาจึงทำให้หัวเวียง
ต่าง ๆ ของล้านนาสามารถเชื่อมโยงเข้าหากัน
ด้วยความเชื่อที่เป็นหนึ่งเดียว กลายเป็นอีก
หนึ่งศรัทธาตามความเชื่อของชาวล้านนาที่ไม่
เคยจางหายไป ความเชื่อเหล่านี้ได้ถูก
ผสมผสานกันทั้งผีและพุทธ ซึ่งมีพิธีกรรมต่าง
ๆ หลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน จิตวิญญาณ
ของความเป็นชาวพุทธทำให้เกิดงาน
ศิลปกรรมทางศาสนาที่มีความงามและมีเสน่ห์
อย่างลึกซึ้ง ผ่านแรงบันดาลใจในการ
สร้างสรรค์งาน โดยใช้ระบบสัญลักษณ์ที่แฝง
ไปด้วยปริศนารธรรมทางศาสนา

ที่มา : https://www.flickr.com/photos/khamin_thai/6180428929

ที่มา : aewdee-review
<https://www.facebook.com/lampang.tourism/posts/898636806993265/>

พุทธศาสนาสัมัยล้านนา ย้อนความเดิมในพุทธศตวรรษที่ 12 พระนางจามเทวีในอาณาจักรทวารวดี ได้เสด็จขึ้นครองตาม คำเชื้อเชิญของพวกมอญพื้นเมืองครองเมืองศรีภุชไชย ทรงนำเอาอารยธรรมแบบทวารวดีและพุทธศาสนาเถรวาทขึ้นไปด้วย ทรง สร้างวัดไว้ 4 มุมเมืองลำพูน ทำให้เมืองนี้เป็นจตุรพุทธปราการ พระพุทธศาสนาประดิษฐานลงอย่างมั่นคงตั้งแต่สมัยนี้ เมื่อขอมรุ่งเรือง ในสมัยลพบุรี ศิลปะแบบขอมไปไม่ถึงลุ่มแม่น้ำปิง เพราะอิทธิพลศิลปะทวารวดีที่กินไว้ ปัจจุบันเราสามารถดูได้จากวัดกู่กุดในเมืองลำพูน เป็นรูปสลัก 4 เหลี่ยม แบ่งเป็นชั้นๆ มีคูหาทุกชั้นทุกด้านในคูหา มีพระพุทธรูปยืนรวมทั้งหมด 60 องค์ ช่างๆ สลักใหญ่มีสลักเล็กอีก องค์หนึ่งชื่อ สุวรรณจังโกฏีเจดีย์ ศิลปะวิจิตรทั้ง 2 ชั้นนี้มีอายุกว่าพันปีแล้ว เป็นอิทธิพลแบบทวารวดีในภาคเหนือ

ต่อมาศตวรรษที่ 15 เมื่อพวกขอมแผ่อำนาจจากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นไป ได้ปะทะกันระหว่างพวกมอญที่ครองลำพูน กับพวกขอมที่ ครองเมืองลพบุรี ปรากฏว่าอิทธิพลของขอมไม่ขึ้นไปถึงแม่น้ำปิง เราไม่พบศิลปะวิจิตรแบบขอมในภาคเหนือ ในรัชสมัยพระเจ้า อาทิจจราชแห่งลำพูนได้ทรงสร้างพระธาตุศรีภุชไชยขึ้นกลางพระนคร ตามตำนานเล่าว่า ที่ตรงนั้นเดิมเป็นห้องลงบังคลของพระองค์ ในเวลาที่พระองค์กระทำพิธีกรรมดังกล่าวทุกครั้ง จะมีอิกาทายมูลต้องพระองค์ และขณะที่อ้าปากไล่ มูลของอิกาก็ลงในปากพอดี พระองค์จึงแต่งอุบายให้จับอิกาทายนั้นไว้ แล้วส่งเด็กทารกไปอยู่ใกล้อิกาทายจนสามารถรู้ภาษากันได้แล้ว เมื่อเด็กนั้นเติบโตขึ้น จึงเล่าตาม อิกาทายว่าในบริเวณสถานที่ทรงบังคลนั้น มีพระบรมธาตุฝังอยู่ พระองค์จึงทำพิธีขุด และได้พบพระธาตุ จึงให้สถาปนาสวมพระธาตุนั้น ในสมัยนี้พุทธศาสนาได้รุ่งเรืองมากมีการเรียนพระไตรปิฎกอย่างหลาย และมีการแต่งฉันท์ภาษามครในรัชสำนักด้วย ในรัชสมัยพระเจ้า สรรพสิทธิ์ พระองค์ได้สละราชออกผนวชระยะหนึ่ง พุทธศาสนาแบบที่ใช้ภาษาบาลีนี้ได้หลายมาก่อนที่เราจะติดต่อกับลังกา

ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 พระเจ้าเม็งรายกษัตริย์แห่งนครเงินยาง (เชียงใหม่เก่า) ได้ทรงรวบรวมเผ่าไทยในอาณาจักรลานนา ให้เป็นปึกแผ่น ทรงขับไล่อิทธิพลมอญออกไปจากลุ่มแม่น้ำปิง เมื่อศรีภุชไชยได้โดยการยิงธนูไฟให้ไหม้เมืองแทบทั้งหมด แล้วเสด็จ เข้าเมืองลำพูน ทอดพระเนตรเห็นสิ่งปรักหักพังเพราะเพลิงไหม้ ทอดพระเนตรวิหารไม้สักหลังหนึ่งที่วัดพระบรมธาตุ ไม่เป็นอันตายจึง ทรงประหลาดใจ ภายหลังทรงทราบว่า วิหารนั้นเป็นที่ประดิษฐานพระเสด็จคมนตรี (พระแก้วขาว) ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของ ศรีภุชไชย เช่นเดียวกับพระแก้วมรกตเป็นพระพุทธรูปคู่เมืองของกรุงเทพฯ ในปัจจุบันพระเสด็จคมนตรีนี้ พระนางจามเทวีได้อัญเชิญมา จากลพบุรี

ต่อมาพระเจ้าเม็งรายได้ทรงสร้างเมืองใหม่ที่เชิงเขาสุทเวทบรรพต (ดอยสุเทพ) บนฝั่งขวาของแม่น้ำปิง คือนวบุรี (ปัจจุบันคือ เชียงใหม่) ทรงเป็นปฐมกษัตริย์พระองค์แรกแห่งอาณาจักรล้านนาไทย โปรดให้สถาปนาพระตำหนักเดิมขึ้นเป็นวัด ให้ชื่อว่า วัดเชียงใหม่

ที่มา : พระพุทธรูปสมัยเชียงแสน แบบสิงห์3 (ยุคต้น)

<http://uauction2.uamulet.com/AuctionDetail.aspx?bid=43&qid=181071>

เป็นที่ประดิษฐานพระเสด็จคณิน อาณาจักรหริภุญไชยที่มอญตั้งขึ้น และครองมาประมาณ 6-7 ศตวรรษ มีกษัตริย์ปกครองกว่า 40 พระองค์ เป็นอันสิ้นสุดลงพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าเม็งรายเป็นแบบเถรวาทที่รับมาจากมอญ ศิลปกรรมจึงมีอิทธิพลกวาราวดีอยู่ นักโบราณคดีได้แบ่งสมัยพระพุทธรูปทางภาคเหนือเป็น 2 สมัยคือ

1. เชียงแสนยุคต้น ทำแบบอย่างพระพุทธรูปอินเดีย สมัยราชวงศ์पालะ ระหว่าง พ.ศ. 1273-1740 ครั้งนั้นมหาวิทยาลัยนาลันทากำลังรุ่งเรือง พระพุทธรูปรุ่นแรกมีพระองค์อ้วน พระรัศมีเป็นต่อมกลม นั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์มารวิชัย (พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาห้อยลงมาจากพระชานุขวา) พระอุระนูน ชายสังฆาฏิสั้นอยู่เหนือราวพระถัน พระพักตร์กลมสั้น พระขนงโค้ง พระนาสิกงุ้ม พระโอษฐ์เล็ก พระหนุเป็นปม เส้นพระศกใหญ่เป็นต่อมกลม หรือเป็นก้นหอย ไม่มีไรพระศก ฐานมีบัวรองมีกัณฑ์บัวหงายบัวคว่ำ มีกลีบแซม และมีเกสร

2. เชียงแสนยุคหลัง เป็นของไทยชาวลานนาและลานช้างทำตามอย่างพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยคือ พระรัศมีเป็นเปลว นั่งขัดสมาธิราบ ชายสังฆาฏิยาว เส้นพระศกละเอียด มีไรพระศก พระพุทธรูปยุคนี้เอาอย่างสุโขทัย แต่สุโขทัยเอาอย่างมาจากลังกา

โรงเรียนวิชานารี [ที่มา : คุณสุภรณ์ ชูโต]

คริสต์ศาสนา มีชนนารีของคริสต์ศาสนิกายโปเตสแตนต์ได้เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนายังประเทศสยามครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตามอุดมการณ์ที่ต้องการขยายอิทธิพลของศาสนาออกไปยังดินแดนต่าง ๆ อย่างกว้างขวางหรือที่เรียกว่าลัทธิขยายนิยม (expansionism) ในปีค.ศ.1878 ได้มีการประกาศเรื่องอนุญาตให้ชาวเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ประกาศฉบับนี้เป็นที่รู้จักในแวดวงคริสเตียนว่า **"พระบรมราชโองการเสรีภาพทางศาสนา"** (Edict of Toleration) และได้ขยายงานออกไปตั้งมัยยังชนบทนอกเชียงใหม่และหัวเมืองอื่น ๆ ในล้านนาอย่างกว้างขวาง ด้วยคุณูปการด้านการแพทย์การรักษาพยาบาลแบบตะวันตก ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญแทนการรักษาพยาบาลแบบดั้งเดิมโดยนายแพทย์ชาวมูเอล พีเพิลส์ เป็นผู้อำนวยการคนแรก เดิมชื่อ โรงพยาบาลอเมริกันมิชชัน และได้เปลี่ยนชื่อเรื่อยมาจนปัจจุบันคือ โรงพยาบาลแวนแซนจอร์ด ด้านการสนับสนุนการศึกษา (ซึ่งเป็นค่านิยม-โลกทัศน์ของนิกายโปรเตสแตนต์) ทั้งแบบของเด็กหญิงและเด็กชาย ในกรณีเด็กหญิงนั้นมีการจัดชั้นเรียนพระคัมภีร์และสอนวิชาเย็บปักถักร้อย เรียกชื่อว่า โรงเรียนวันสะบาโต-Sabbath School ในที่สุดก็ได้พัฒนาจนสามารถจัดตั้งเป็นโรงเรียน เมื่อ พ.ศ.2431 โดยได้รับบริจาคเงินจากมิตรสหาย และไม้สักจาก บริษัทบอร์เนียวและบอมเบย์เบอร์มาซึ่งเป็นบริษัททำไม้ มาสร้างอาคารเรียนในปี พ.ศ.2444 แล้วเสร็จในปีพ.ศ.2447 ได้ชื่อว่า โรงเรียนสตรีละคอน (ละคอนเทิร์ลสกูล-Lakawn Girls school) แต่ในปีพ.ศ.2468 มีการใช้ชื่อว่า สตรีอเมริกัน และครั้งสุดท้าย คือ พ.ศ.2475 ใช้ชื่อว่า วิชานารีส่วนของเด็กชายนั้น ได้กำเนิดในช่วงพ.ศ.2433 ในระยะแรกโรงเรียนมีชื่อว่า ละคอนบอยสกูล-Lakawn boy's school ก่อนจะเปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนเคนเน็ตแมคเคนซี

ศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมกระจายอยู่ทั่วโลก การเข้ามาของมุสลิมในลำปางจึงไม่ได้มีเพียงกลุ่มเดียว ทั้งยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างเป็นระบบเท่าใดนัก แต่จากบทสัมภาษณ์อาจกล่าวเบื้องต้นได้ว่า ชาวมุสลิมในลำปางรุ่นแรกๆ นั้นน่าจะสืบเนื่องมาจาก ปัญหาการเมืองในกลุ่มประเทศอินเดียนที่มีการแยกเป็น อินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ มีการระบุว่าเคยมียามรักษาความปลอดภัยให้แก่คุ้มหลวงเจ้าผู้ครองนครลำปาง (อาจจะมากับฝรั่งเศสอังกฤษที่เป็นทั้งเจ้าอาณานิคมที่อินเดีย และพ่อค้าไม้เจ้าสำคัญในลำปาง) ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับคำบอกเล่าที่ว่า สารัตถมามากุญญะนั้นเป็นแขกปาตาน (มุสลิมที่มาจากปากีสถาน) มัสยิดหลังแรกก็สร้างบริเวณประตูหัวเวียง ใกล้วัดหัวเวียง(คือวัดเซตวันในปัจจุบัน) ปัจจุบันได้สร้างตึกแถวให้เช่า (เพื่อนำรายได้สมทบกับมัสยิดอัลฟลาอ) ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ใกล้กับคุ้มหลวง

ขณะที่ชาวมุสลิมประกอบอาชีพเป็นสารัตถมามากุญญะ พื้นที่บริเวณบ้านดอนปาน (บริเวณตรงข้ามโรงเรียนอรุโณทัย ปีนี้ร้างปัจจุบัน) ก็เป็นอยู่รุดมาสำคัญแห่งหนึ่ง แต่ในเวลาต่อมาอาชีพดังกล่าวก็ตกเป็นของคนพื้นเมืองไปในที่สุด นอกจากนั้นยังมี ชาวมุสลิมจากบังกลาเทศ (เรียกว่า บังกาดี) มุสลิมมลายูจากอยุธยา มุสลิมจากจีน (เรียกกันว่า จีนฮ่อ) โดย “มัสยิด” คือ สถานที่ที่มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน เช่น การละหมาด ซึ่งตามตัวอักษรแปลว่า สถานที่ที่กราบต่อพระเจ้าในอิสลาม นอกจากนั้นยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน เพื่อเป็นสถานที่ประชุม เพื่อกิจกรรมทางศาสนาการศึกษาและสังคม ในลำปางก็ได้แก่ มัสยิดอัลฟลาอ ตรงข้ามกับวัดศรีชุม ต.หัวเวียง และแห่งที่สอง คือ สุเหร่าแดง บริเวณหลังวัดพระเจ้าทันใจ ต.บ่อแก้ว บริเวณสุสานมุสลิม ที่เรียกกันว่า กุโบร์ ตั้งอยู่บริเวณข้างสำนักงานประปาส่วนภูมิภาค ลำปาง ตรงข้ามวัดป่ารวก ย่านที่อยู่อาศัยของมุสลิมลำปาง มักจะสอดคล้องกับอาชีพการเลี้ยงสัตว์อันได้แก่ วัว แพะ ที่ต้องอาศัยบริเวณพอสมควร ดังปรากฏพื้นที่ใหญ่ได้แก่ บริเวณ ปงแขก บ้านวังหม้อ ต.ต้นธงชัยบริเวณหมู่บ้านสุขสวัสดิ์ ต.พระบาท บริเวณแยกเพ็ญทรัพย์ ต.สบตุ๋ย บริเวณทางขึ้นวัดม่อนพระยาแช่

วัดชikh์หลัง เก่า ถนนบุญวาทย์ [ที่มา : คุณสันติ จาวะลา]

ศาสนาซิกข์ เมื่อเทียบสัดส่วนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในลำปางแล้ว ชาวอินเดียอาจนับได้ว่า มีจำนวนน้อยที่สุด แต่กลับมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีบทบาททางเศรษฐกิจอย่างสูง แม้จะไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัดว่า คนอินเดียเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานในลำปางตั้งแต่เมื่อใด แต่มีการระบุว่า เคยมีชาวอินเดียอาศัยอยู่บริเวณภาคองดำ ในช่วงราวปลายคริสต์วรรษที่ 19 (ราวพ.ศ.2343-2442) อย่างไรก็ตามชาวอินเดียที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในลำปางนั้น อาจจำแนกเป็นชาวอินเดียซิกข์ และชาวอินเดียฮินดู ชาวอินเดียซิกข์ มีการกล่าวถึงประวัติวัดชikh์ลำปางที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2476 เพื่อให้เป็นที่สำหรับปฏิบัติธรรม และที่พักสำหรับนักเดินทางชาวอินเดีย โดยนายห้างวาริยาม ชงห์ ซึ่งได้สร้างถวาย พร้อมทั้งที่ดินส่วนตัว ซึ่งเป็นอาคาร 2 ชั้นครึ่ง ซีเมนต์ ครึ่งไม้ ในพิธีการทางศาสนา ชาวอินเดียซิกข์จะกระตือรือร้นที่จะแสดงออกความเป็นตัวของตัวเอง ทั้งในสำนึกเรื่องการพบปะ ช่วยเหลือกันผ่านทางวัดชikh์ (ซึ่งรวมไปถึงการพบปะกับชาวฮินดูอินเดียด้วย) หรือการแต่งกายตามธรรมเนียมชาวซิกข์ หรือภาษาพูดก็นิยมใช้ภาษาปัญจาบี อันเนื่องมาจากรัฐปัญจาบที่ได้ทำการอพยพมา ส่วนที่สำคัญอีกอย่างก็คือ กฎ 5 ประการของชาวซิกข์ อันได้แก่ 1) เกศา หมายถึง ให้ชาวซิกข์ไว้ผมยาวโดยไม่ต้องตัด 2) กังขะ หมายถึง ให้พกหวีติดตัว 3) กิรปาน หมายถึง ดาบ 4) กัจฉะ หมายถึง กางเกงขาสั้นชั้นใน 5) กรา หมายถึง กำไลเหล็ก

คุณมีธรรม

คุณะสงฆ์กับการปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์

สมัยพุทธกาล

ระยะต้น หรือระยะแรก
พระองค์ทรงปกครองเองโดยมี
พระองค์เป็นพระประมุข วิธีที่รับผู้
เข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า
เอหิภิกขุอุปสัมปทา
(พุทธาธิปไตยหรือปีติธาธิปไตย)
ระยะกลาง หรือระยะที่ 2
ทรงมอบอำนาจให้
อภิบุชณียภิกษุ ผู้มีคุณธรรม
ช่วยกันปกครอง
โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์
พระประมุข วิธีรับบุคคลเข้ามาอยู่
ในปกครองเรียกว่า
“ติสรณคณูปสัมปทา”
ระยะปลาย หรือระยะที่ 3
ใช้ปกครองสงฆ์ในสังฆมณฑลอยู่
ในปัจจุบันนี้
โดยมีสงฆ์เป็นใหญ่ มีส่วนร่วมใน
การปกครองโดยตรง
(สังฆาธิปไตย)

สมัยกรุงสุโขทัย

เมื่อพ่อขุนรามคำแหงขึ้น
ครองราชย์ได้อารามพระสังฆราช
มาจากนครศรีธรรมราช (อาณาจักร
ศรีวิชัย) มาจำพรรษาที่กรุงสุโขทัย
และเผยแผ่พระพุทธศาสนาจน
เจริญรุ่งเรือง คณะสงฆ์ในสมัย
สุโขทัยมี 2 ฝ่าย คือ คณะเถรวาท
เดิมและคณะอรัญญิกหรือเถรวาท
ใหม่ต่อมาได้รวมทั้ง 2 ฝ่ายให้เป็น
คณะเดียวกัน และแบ่งธุระ
แตกต่างกันเป็น 2 คณะ
คณะอรัญวาสี (วิปัสสนาธุระ) เน้น
การปฏิบัติวิปัสสนา อยู่ห่างออกไป
จากเมือง เพื่อความสงบไม่วุ่นวาย
ต่อการปฏิบัติวิปัสสนา โดยเรียก
คณะอรัญวาสีว่า “ฝ่ายซ้าย”
คณะคามวาสี (ฝ่ายคันธุระ)
อยู่ใกล้ชุมชนเพื่อความสะดวกต่อ
การศึกษาปริยัติธรรม และเผยแผ่
พระพุทธศาสนาให้กับผู้คนใน
ชุมชนทั่วไปเรียกว่า “ฝ่ายขวา”

สมัยกรุงศรีอยุธยา

ระบบโครงสร้างการ
ปกครองสงฆ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง
ไปตามการปกครองฝ่ายบ้านเมือง
และตามความเจริญของ
พระพุทธศาสนา และยุคนี้ได้มีคณะ
สงฆ์เกิดขึ้นใหม่อีกคณะคือ คณะ
ป่าแก้ว (กลุ่มพระเถระชาวลังกา
เป็นผู้ก่อตั้งขึ้นมา)จึงแบ่งการ
ปกครองสงฆ์ออกเป็น 3 คณะ
1. **คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย** คือสงฆ์
กลุ่มเดิมที่มุ่งเน้นศึกษาปริยัติ
ธรรมตั้งแต่กรุงสุโขทัย
2. **คณะอรัญวาสี** คือสงฆ์กลุ่มเดิม
ที่มุ่งเน้นวิปัสสนากรรมฐาน
3. **คณะคามวาสีฝ่ายขวา** คือสงฆ์
กลุ่มใหม่ที่แปลงนิกายมาจากลังกา
หรือ สงฆ์คณะป่าแก้ว

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สมัยรัชกาลที่ 1 คณะสงฆ์มี 3 คณะ
ด้วยกันคือ (เจ้าคณะคามวาสี (ฝ่าย
ซ้าย)=ราชาคณะเหนือ, เจ้าคณะ
คามวาสี (ฝ่ายขวา)=ราชาคณะใต้, และ
เจ้าคณะอรัญวาสี= ในกรุง/หัวเมือง)
สมัยรัชกาลที่ 3 พระราชาคณะเหนือ
ปกครองคณะสงฆ์ภาคเหนือและภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ พระราชาคณะ
ใต้ปกครองคณะสงฆ์ภาคใต้
คณะอรัญวาสี = ปกครองพระ
วิปัสสนาธุระทั่วราชอาณาจักร(วัดป่า)
คณะกลาง (คณะใหม่) = ปกครอง
คณะสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร
สมัยรัชกาลที่ 4 เพิ่มคณะสงฆ์
ธรรมยุติกนิกายให้เป็นเอกเทศไม่ขึ้น
ตรงกับคณะสงฆ์ชุดเดิมที่มีอยู่
สมัยรัชกาลที่ 5 ปรับเปลี่ยนการ
ปกครองคณะสงฆ์โดยคณะสงฆ์
ทั้งหมดขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคมที่
รวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางโดยยก
สมเด็จพระสังฆราชทั้ง 4 เป็นพระมหา
เถระที่ปรึกษาในการพระศาสนาและ
การปกครองบำรุงสังฆมณฑลทั่วไป

สมัยพุทธกาล

สมัยกรุงสุโขทัย

พ.ศ. 1792 – 2006
พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์
สมัยล้านนา

สมัยกรุงศรีอยุธยา

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ. 2325–ปัจจุบัน
ระบบชนชั้นสมณศักดิ์
มหาเถรสมาคมรวมศูนย์อำนาจ

การปกครองคณะสงฆ์แบบล้านนา

ระบบโครงสร้างการปกครองสงฆ์ที่ต่อหลักวัฏฑูติและคุณวัฑฑูตินั้นคือความอาวุโสด้วยพรรษาและมีความรู้ ด้านพระธรรมวินัยเป็นผู้ปกครองเหล่าสงฆ์ โดยต่อหลักพระธรรมวินัยเป็นธรรมคุณสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์

คติความเชื่อเรื่อง “ตนบุญ” เป็นคติความเชื่อที่ถูกนำมาใช้ตลอดในประวัติศาสตร์ล้านนา แนวคิดดังกล่าวจะถูกหยิบนำมาใช้ในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่การใช้อ้างความชอบธรรมของสถาบันกษัตริย์ล้านนาจนกระทั่งสามัญชนที่ใช้คำว่า “ตนบุญ” เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านยามทุกข์เข็ญ เพชฌัญญูกับสภาพความสงบของบ้านเมือง แนวคิด “ตนบุญ” กับปรากฏการณ์ “ผู้มีบุญ” ในล้านนานั้น มักจะมีความสัมพันธ์กับคำทำนายในพุทธศาสนา เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องศาสนา 5,000 ปี ซึ่งมักปรากฏตามตำนานวัด ตำนานเมืองของล้านนาเกือบทุกแบบ ซึ่งอยู่ในภาวะยุคเข็ญก็มักจะปรากฏ “ตนบุญ” มาช่วยปราบยุคเข็ญช่วยเหลือประชาชน มักจะเรียกในชื่อต่างๆ กัน เช่น “ตนบุญเจ้า” “ตนวิเศษ” “เจ้าตนบุญใหญ่องค์ประเสริฐ” หรือ พระยารธรรมิกราช (พญาธรรม) เป็นต้น

เดิมนั้นคณะสงฆ์ล้านนากำการควบคุมตนเองภายในท้องถิ่นอย่างหลวมๆ ในระบบ “หมวดอุโบสถ” ที่อุปฌาย์รูปหนึ่งจะมีวัดขึ้นอยู่ในการดูแล โดยต่อว่าเป็น “เจ้าหมวดอุโบสถ” พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์ รศ.121 เป็นกฎหมายที่ให้อำนาจรัฐเข้าแทรกแซง เพื่อการควบคุมสถาบันพุทธศาสนาในท้องถิ่น กฎหมายฉบับนี้ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ดังกล่าว ไปสู่โครงสร้างแนวตั้งที่เน้นการควบคุมอย่างชัดเจนผ่านโครงสร้างที่ซับซ้อนที่ลดหลั่นลำดับต่ำสูงและรวมศูนย์อำนาจไปที่กรุงเทพฯ โครงสร้างนี้นอกจากจะตรงกับหลักการ “แบ่งแยกแล้วปกครอง” ของประเทศอาณานิคมทั้งหลายแล้ว ยังต่อว่าเป็นการสถาปนาระบบราชการสมัยใหม่ให้กับพระสงฆ์ การตั้งเจ้าคณะจังหวัดขึ้นมาก็เพื่อสร้างหัวหน้าปกครองสงฆ์ในหน่วยการปกครองระดับจังหวัดที่ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ จึงเป็นความพยายามรวมศูนย์อำนาจไปสู่สยามทั้งในด้านการปกครองและจิตวิญญาณ ซึ่งรัฐบาลสยามเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อหล่อหลอมคนในราชอาณาจักรผนวกเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ รัชกาลที่ 5 ทรงเล็งเห็นว่าพื้นที่วัดสามารถใช้ประโยชน์ เพราะว่าวัดเป็นสถาบันที่เข้าถึงราษฎรได้มากที่สุด จึงมีการอาราธนากรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเป็นผู้อำนวยการแผนการจัดการศึกษาตามหัวเมือง และโปรดให้กรมหลวงดำรงราชานุภาพเป็นผู้คอยช่วยเหลือกิจการฝ่ายชราวาส โดยอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ให้ช่วยเหลือจัดการศึกษาแก่ประชาชน ดังนั้น รัฐบาลสยามจึงได้ออกกฎหมายเพื่อใช้ควบคุมสงฆ์ ผ่านพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์ รศ.121 (พ.ศ. 2445) พร้อมประกาศกระทรวงธรรมการ เรื่องแก้ไขวิธีขอพระราชทานเขตพัทธสีมา ปี 2458 ที่ระบุว่าการประกาศเขตพัทธสีมานั้นให้ กษัตริย์เป็นผู้ประกาศแต่เพียงผู้เดียว ผลมาจากการยอมรับอำนาจการปกครองของสยามเป็นการสร้างศาสนสถานตามแบบพระอารามหลวงที่กรุงเทพฯ การสร้างอุโบสถขึ้นแทนวิหารแสดงให้เห็นได้ชัดว่าเป็นการก่อสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สอดคล้องกับการประกาศกระทรวงธรรมการ เรื่องแก้ไขวิธีขอพระราชทานเขตพัทธสีมา ปี 2458 บริเวณภายนอกมีหน้าบันที่ใช้สัญลักษณ์นารายณ์ทรงสุบรรณเป็นสัญลักษณ์หมายถึงกษัตริย์สยาม นอกจากนั้น บนหน้าบัน ก็ยังพบสัญลักษณ์รูปไก่อันเป็นตราสัญลักษณ์ประจำตัวของเจ้านายลำปาง โดยมีการถอดแบบอุโบสถศิลปะสถาปัตยกรรมสยามมาทั้งการตีฝ้าเพดาน โครงสร้างหลังคา ฯลฯ

ทำเนียบบูรพาจารย์จังหวัดลำปาง

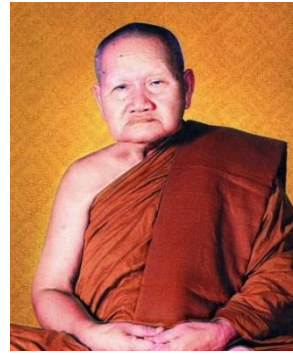
หลวงพ่อเมือง อุตตโม
วัดท่าแหน

พระเกษม เขมโก หลวงพ่อเกษม
สุสานไตรลักษณ์

หลวงพ่อพระครูมงคลบุญญาคม
วัดสามัคคีธรรม

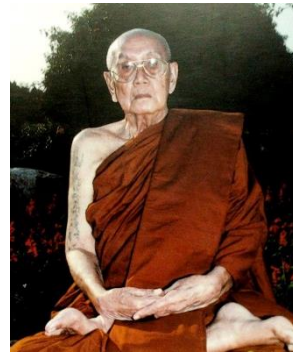
หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ
วัดคีรีธรรมสุบรรพต

พระครูสุนทรปิณฑาคุณ
ครูบาอินทวัณ วัดสบป่าด

หลวงพ่อคำป็น ปภากโร
วัดนาแสง

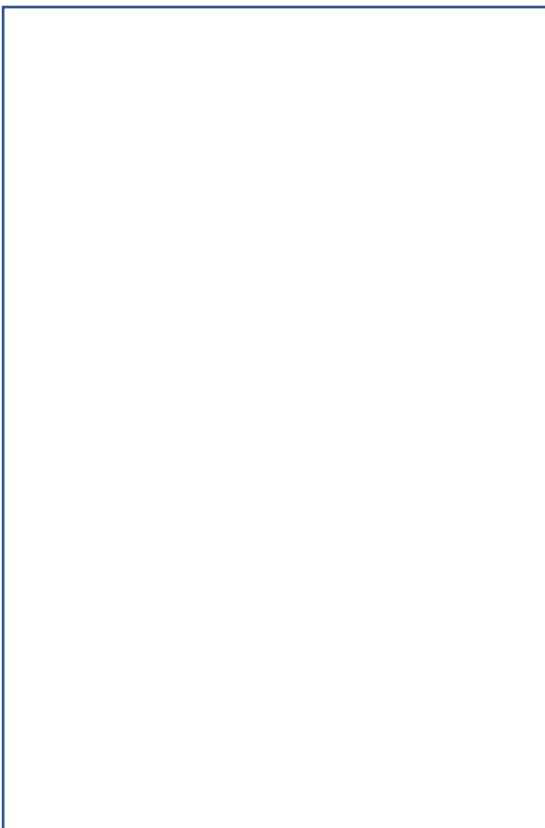

หลวงปู่แ่วน ธนปาโล
วัดท่าพระสบาย

หลวงปู่ครูบาครอง ชตฺตโย
วัดนาแสง

ทำเนียบเจ้าคณะจังหวัดลำปาง

พระอาโนชัยธรรมจินตมุนี (ครูบาโน)

พ.ศ.2389-2454

เจ้าคณะจังหวัดรูปแรก

พระธรรมจินตนายก (พาย)

พ.ศ. 2457 - 2478

เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

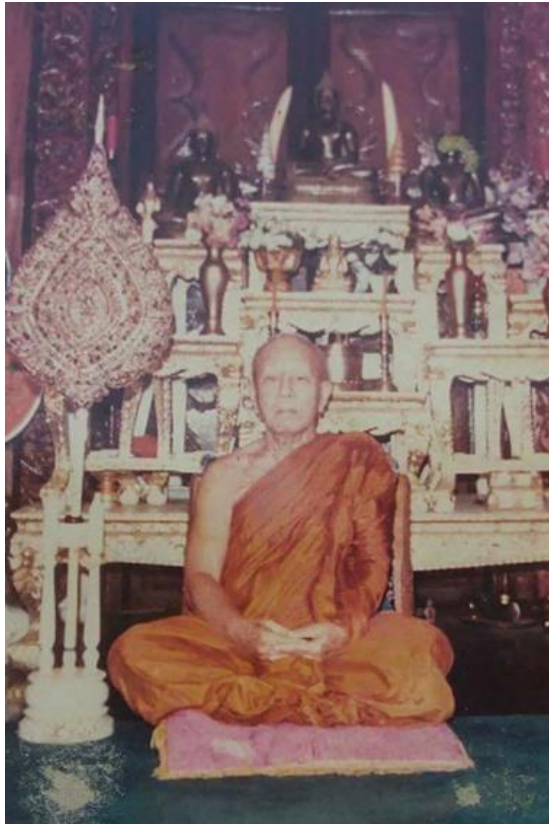

พระปรีชาญาณมุนี (สุวรรณ)

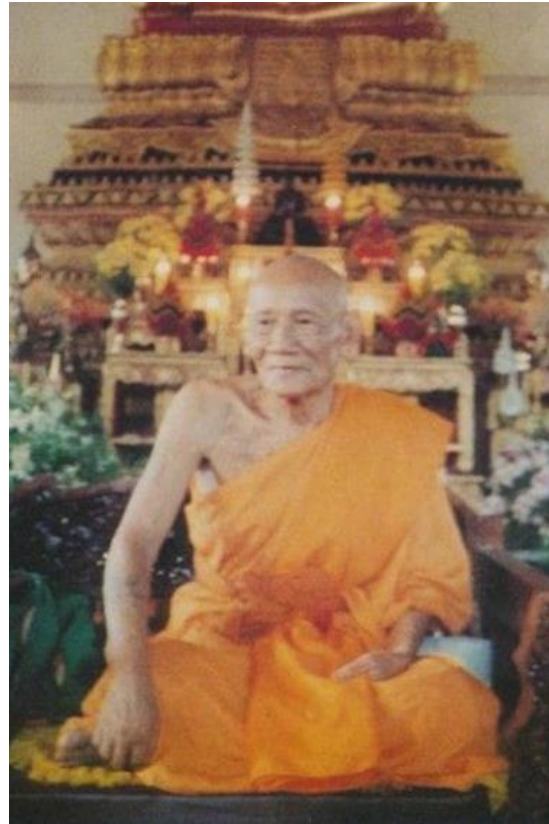
พ.ศ. 2478 - 2481

เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

ทำเนียบเจ้าคณะจังหวัดลำปาง

พระเทพวิสุทธโสมณ (สิงห์คำ จันทวิโส)
พ.ศ. 2481 - 2522
เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

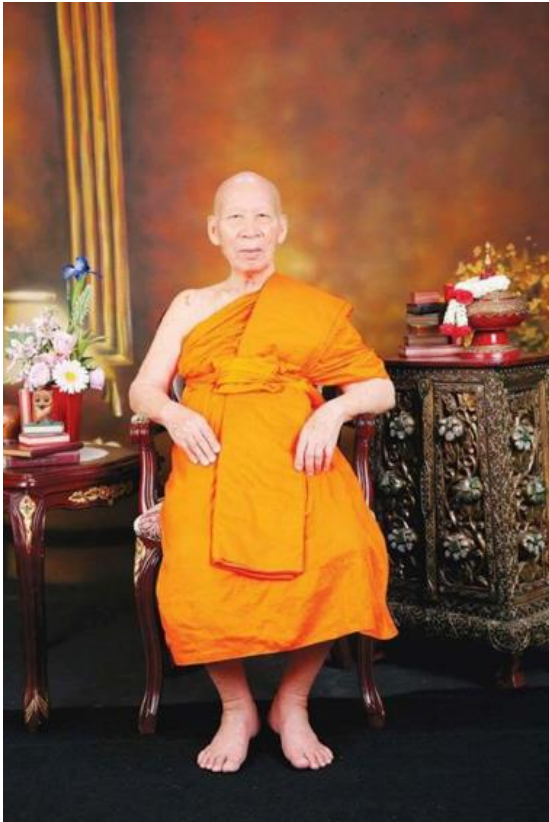
พระราชสุธรรมารตน์ (หล้า อินุทวิชโย)
พ.ศ. 2522 - 2533
เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

พระเทพมงคลมุนี (จั้น ฉานกตโต)
พ.ศ. 2534 - 2547
เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

ทำเนียบเจ้าคณะจังหวัดลำปาง

พระราชธรรมลังการ (จันทร กตปุณฺญ)
 พ.ศ. 2548 - 2552
 เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

พระราชจินตนาายก (คำอ้าย สิริธมฺโม)
 พ.ศ. 2553 - 2560
 เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

พระจันดารัตนาภรณ์ (เสริม กตกิจฺโจ)
 พ.ศ. 2561-ปัจจุบัน
 เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยต่าง ๆ

1. การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

การปกครองระยะต้นๆ พระพุทธเจ้าทรงกระทำด้วยพระองค์เองทุกอย่าง พอระยะต่อมาให้พระสาวกช่วยกระทำบ้าง เป็นการแบ่งเบาภาระและฝึกหมู่สาวก เพื่อที่จะรับช่วงงานจากพระองค์ ครั้นต่อมาตอนใกล้ปรินิพพานทรงมอบความเป็นใหญ่ให้หมู่พระสงฆ์สาวก ส่วนพระองค์ก็ทรงดูแลทั่วไปและทำงานด้านการสอนอย่างเดียว เป็นทำนอง "บิดาอบรมบุตรริดาให้รู้จักการงาน" บั้นปลายชีวิตก็มอบทรัพย์สินสมบัติให้

2. หลังสมัยพุทธกาล

คณะสงฆ์แตกแยกออกเป็นหลายคณะ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำหลักการป้องกันการวิวาทไว้ เช่น หลักแห่งสามัคคีธรรม และหลักแห่งการระงับอธิกรณ์ของสงฆ์ เป็นต้น

หลักแห่งการป้องกันความแตกแยกนั้น พระองค์ทรงแนะไว้ 4 ประการ คือ

1. ให้มีเมตตาทายกรรม เมตตาวจกรรม และเมตตาโมกกรรม ในเพื่อนบรรพชิตทั้งที่ลับและที่แจ้ง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2. ให้มีความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อต่อกัน ไม่ตระหนี่ในปัจจัย ๔ แบ่งปันกันใช้ตามที่มี
3. ให้มีความเสมอกันโดยศีล
4. ให้มีความเสมอกันโดยทิวฐิ

3. การปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยสุโขทัย

"พ่อขุนรามคำแหง กระทำไอยกาน แก้มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง(งู) กว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคน ลูกแต่เมืองสิริธรรมราชมา" เป็นต้น พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัย เป็นนิกายมหายาน เพราะสืบทอดมาจากสมัยขอมมีอำนาจ ครั้นถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงพระองค์ขยายอำนาจไปทางใต้ ทรงเลื่อมใสในพระเถระนิกายเถรวาท ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากลังกา จึงทรงอาราธนาพระเถระจากเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อมาปรับปรุงพุทธศาสนาและพระสงฆ์ในสุโขทัย เมื่อคณะสงฆ์ทางใต้ขึ้นไปปรับปรุง คณะสงฆ์สุโขทัยจึงหันกลับมาต่อนิกายหินยาน หรือเถรวาทมากขึ้น

คณะสงฆ์สุโขทัยแบ่งออกเป็น ๒ คณะใหญ่ๆ คือ

๑. ความวาสี (นิกายเดิม) เป็นพระที่มีอารามอยู่ใกล้บ้านใกล้เมืองหรืออยู่ในบ้านในเมือง เล่าเรียนคัมภีร์(ศึกษาพระไตรปิฎก)
๒. อรัญญวาสี มาจากลังกา ทางลังกานิยมเรียกคณะนี้ว่า "วนวาสี" แปลว่า "ผู้อยู่ป่า" ปรากฏในศิลาจารึกว่า พระเจ้าแผ่นดินซึ่งครองกรุงสุโขทัย ทรงจัดให้พระมหาสวามีสังฆราช ที่มาจากลังกาอยู่ในอรัญญิกประเทศ คือ อัมพวันวนาราม วัดสวนมะม่วง นอกพระนครเป็นพระอยู่ในอารามป่า เล่าเรียนวินัยสนา

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์

1. การปกครองคณะสงฆ์ มิได้แบ่งการปกครอง เป็นการปกครองร่วมกันบังคับบัญชาตามลำดับชั้น
2. พระสังฆราช เป็นตำแหน่งสูงสุดของการปกครองคณะสงฆ์
3. "ปู่" คงจะเป็นตำแหน่งรองจากสังฆราช(ปัจจุบันเรียกว่า พระครู)
4. "มหาเถระ" คงได้แก่ พระผู้มีพรรษา ผู้คงแก่เรียน รัฐธรรมวินัยทั่วไป แต่มิใช่ตำแหน่งที่กษัตริย์แต่งตั้ง อาจจะมีตำแหน่งทางการปกครองเป็นเจ้าของคณะหมู่ หมวด หรือสมภารวัดก็ได้
5. สมัยสุโขทัยตอนปลายได้มีประเพณีพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์คงรับมาจากลังกา
6. ในสมัยสุโขทัยบางครั้งเรียก "คณะคามวาสี"ว่า ฝ่ายฆราวาส "คณะอรัญญวาสี" ว่า ฝ่ายช้าย แต่ชื่อคณะคามวาสีและคณะอรัญญวาสีคงมิใช่ต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา

เข้าใจว่า "ตำแหน่งสังฆราช" กับ "ปู่ครู" เป็นสมณศักดิ์ในสมัยนั้น สุโขทัยมีสังฆราชหลายพระองค์แต่การปกครองไม่มีเอกภาพเหมือนกรุงรัตนโกสินทร์เพราะหัวเมืองใหญ่ที่เป็นประเทศราชเจ้าเมืองก็ตั้งสังฆราชเป็นประมุขในแต่ละเมืองเป็นประมุขในสมัยหลังปรากฏเรียกตำแหน่งพระเถระเจ้าคณะเมืองว่า "สังฆราชา" อยู่หลายแห่ง สังฆราชจึงมิใช่มีองค์เดียว ส่วนปู่ครูนั้น เมืองใหญ่ๆ อาจมีหลายองค์ ถ้าเมืองเล็กมีองค์เดียว ขึ้นตรงต่อสังฆราช

4. การปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา

ยังคงถือแบบอย่างสุโขทัย แต่เพิ่มขึ้นมาอีกคณะคือ "คณะป่าแก้ว" สืบเนื่องจากตามตำนานโยนก กล่าวว่า เมื่อ พ.ศ.1965 พระเถระชาวเชียงใหม่ 7 รูป พระเถระชาวอยุธยา 2 รูปและพระเถระชาวเขมร 1 รูป เดินทางไปลังกาและได้บวชแปลงเป็นสิ่งหลนิกายในสิมาน้ำ แม่น้ำกัลยาณี ในสำนักพระวันรัตนมหาเถระ เมื่อบวชใหม่แล้วก็ปฏิบัติอยู่ในลังกานานหลายปีจึงเดินทางกลับ ขากลับนิมนต์พระเถระชาวลังการมาด้วย 2 รูป เมื่อถึงอยุธยาแล้วก็แยกย้ายกันไปเผยแผ่ ตั้งนิกายขึ้นมาใหม่เรียกว่า "ป่าแก้ว" (วันรัตน = ป่าแก้ว) คณะนี้ยังปรากฏที่นครศรีธรรมราชและพัทลุง เช่น วัดเขียนคณะป่าแก้ว เป็นต้น คณะนี้ปฏิบัติเคร่ง ประชาชนจึงสนับสนุนมาก

พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา(พิมพ์ พ.ศ.2455) ว่า "มูลเหตุแห่งการแยกคณะสงฆ์ออกเป็น 2 เกิดขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ราว พ.ศ.2427 พระองค์ทรงระลึกถึงพระมหาเถระคันฉ่อง (ชาวมอญ) จึงโปรดให้เป็นสังฆราช ครองวัดมหาธาตุ มีพระทินนามว่า สมเด็จพระอริยวงศญาณฯ ครั้งนั้นคณะสงฆ์แยกเป็น 2 คณะ คือ คณะเหนือให้ขึ้นต่อสมเด็จพระอริยวงศญาณฯ คณะใต้ขึ้นต่อสมเด็จพระวันรัตน์(สังฆราชาเดิมคือ คณะป่าแก้ว) ผู้รู้เห็นว่าพระมหาเถระคันฉ่อง เป็นพระมอญ แม้จะมีความดีมากแต่คงมิได้เป็นใหญ่ถึงขึ้นสังฆราชอาจปกครองเฉพาะพระชาวมอญเท่านั้น คณะสงฆ์นั้นสันนิษฐานว่าน่าจะแบ่งออกเป็น ๓ คณะคือ

ผู้รู้เห็นว่า พระมหาเถรคันฉ่อง เป็นพระมอญ แม้จะมีความดีมากแต่คงไม่ได้เป็นใหญ่ถึงชั้นสังฆราช อาจปกครองเฉพาะพระชาวมอญเท่านั้น คนสงขลานั้นสันนิษฐานว่าน่าจะแบ่งออกเป็น 3 คณะ คือ

1. คณะคามวาสีฝ่ายขวา
2. คณะอรัญวาสี
3. คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย

ลักษณะการปกครองของคณะสงฆ์

1. สมณศักดิ์ในสมัยอยุธยาเพิ่มเป็น 3 ชั้น คือสังฆราช กับ พระครู ยังเอาแบบสุโขทัย เพิ่มตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช บังคับบัญชาคณะสงฆ์ทั่วอาณาจักร แบ่งการปกครองดังนี้

1.1 สมเด็จพระสังฆราช ว่าการทั่วราชอาณาจักร

1.2 พระสังฆราช ว่าการหัวเมืองใหญ่ๆ

1.3 พระครู ว่าการหัวเมืองเล็ก หรือในราชธานี ต่อมาจึงยกพระครูให้สูงเท่ากับพระสังฆราชหัวเมือง ที่เราเรียกว่า "พระราชาคณะ" อยู่ทุกวันนี้

2. คำว่า "สมเด็จพระสังฆราช" เป็นภาษาเขมรที่นำมาใช้ ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชในสมัยพระนารายณ์มหาราช ปรากฏในหนังสือของลาลูแบร์ "เรื่องเมืองไทย" ว่า พระวันรัตนี้เป็นสมเด็จพระสังฆราชที่มหาสังฆปริณายก ปกครองคณะสงฆ์ทั้งปวง

แต่ในหนังสือเก่าๆ มีชื่อ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายคามวาสี ส่วนสมเด็จพระวันรัตนี้เป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสี รูปใดมีพรรษามากรูปนั้นก็จะเป็นสมเด็จพระสังฆราช

5. การปกครองพระสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรี

อาณาจักรสมัยกรุงธนบุรีตั้งอยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด เพราะถูกพม่าทำลาย หลังจากพระเจ้ากรุงธนบุรีรวบรวมอำนาจได้แล้ว ก็มีได้ปรากฏว่า ได้พระราชอาคันตุกะครั้งกรุงเก่ามาเป็นประมุขสงฆ์พระที่มาเป็นสังฆราช ก็เป็นเพียงพระอาจารย์ดี วัดประดู่ องค์ที่ 2 คือ พระอาจารย์ศรี วัดพนัญเชิง ซึ่งมีใช้พระราชอาคันตุกะ รูปที่ ๓ พระสังฆราชขึ้น ซึ่งคงเป็นพระที่ทรงสมณะเก่าสมัยกรุงอยุธยาพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เชิญมาจากเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออก เดิมคงเป็นพระครูสุธรรมธีรราชมหายานี เจ้าคณะเมืองระยอง แต่ภายหลัง ในรัชกาลที่ 1 ถูกลดยศลงจากพระสังฆราชลงมาเป็นพระธรรมธีรราชมหายานี ว่าที่พระวันรัต

สรุป การปกครองสงฆ์ยุคนี้เอาแบบอย่างมาจากอยุธยา และในตอนกลางรัชกาล การคณะสงฆ์เจริญมาก แต่ตามพงศาวดารกล่าวว่า ในตอนปลายรัชกาลก็เสื่อมลง เพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีสำคัญผิดไป แต่ก็นับว่าพระองค์ก็ทรงได้กอบกู้ฐานะพระสงฆ์ไว้เท่ากับ การกอบกู้เอกราชของชาติไว้นั่นเอง

6. การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ 1 ทรงปรับปรุงคณะสงฆ์พอสรุปได้ดังนี้

(1) ให้พระภิกษุบางรูปลาสิกขา เพราะทรงปฏิบัติไม่เหมาะสมในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และโปรดเกล้าให้ตั้งแต่งใหม่หมด สมเด็จพระสังฆราช(ศรี) วัดบางหว้าใหญ่ ซึ่งถูกถอดยศในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชอีก นับว่าเป็นสังฆราชองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

(2) รัชกาลที่ 1 ได้ออกกฎหมายสงฆ์ เพิ่มขึ้นจากวินัยสงฆ์อีกด้วย กฎหมายที่ออกมามี 10 ฉบับ ฉบับแรกเมื่อ พ.ศ.2325 ฉบับสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. 2344 นับเป็นกษัตริย์องค์แรกที่ออกกฎหมายคณะสงฆ์ เนื่องจากอยู่ระหว่างการฟื้นฟูบ้านเมืองและเพื่อความเรียบร้อยเรียบร้อยของบ้านเมือง

(3) สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ แบ่งออกเป็น 2 อันดับ คือ พระราชาคณะผู้ใหญ่ และพระราชาคณะสามัญ พระราชาคณะผู้ใหญ่ กำหนดไว้ 4 ชั้น คือ

3.1 สมเด็จพระสังฆราช ชำนาญ-ขวาได้แก่สมเด็จพระอริยวงศ์และสมเด็จพระวันรัตน์

3.2 พระพุฒาจารย์ เจ้าคณะใหญ่่อรัญวาสี พระพุทธโฆษาจารย์ ผู้ช่วยสังฆปริณายก พระพิมลธรรม เจ้าคณะรองฝ่ายซ้าย พระธรรมวโรดม เจ้าคณะรองฝ่ายขวา

3.3 พระพรหมมุนี พระธรรมเจดีย์ คณะเหนือ พระธรรมไตรโลก คณะใต้

3.4 พระเทพกวี คณะเหนือ พระเทพมุนี คณะใต้ พระญาณไตรโลก เจ้าคณะรองอรัญวาสี นอกจากนี้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญทั้งหมดคือ พระเทพโมลี พระธรรมโกษา พระโพธิวงศ์ เป็นต้น แต่พระโพธิวงศ์ ยกเป็นชั้นเทพในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือรัชกาลที่ 1 ส่วนพระราชาคณะยังไม่มี

รัชกาลที่ 2 คณะสงฆ์ยังไม่เปลี่ยนแปลง สมณศักดิ์ที่น่าสนใจ คือ รัชกาลที่ 2 ทรงตั้งพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าวาสุกรี ซึ่งผนวชอยู่ที่วัดพระเชตุพนเป็น "พระองค์เจ้าพระราชาคณะ กรมหมื่นนุชิตชิโนรสศรีสุคตขัตติยวงศ์" แต่มีสมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะชั้นสามัญ

รัชกาลที่ 3 ทรงปฏิรูปคณะสงฆ์ขึ้น เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับคณะสงฆ์มีดังนี้

(1) โปรดให้รวมพระอารามหลวงและอารามราษฎร์ในกรุงเข้าเป็นคณะหนึ่งต่างหาก เรียกว่า "คณะกลาง" ขึ้นในกรมหมื่นนุชิตชิโนรส (2) คณะสงฆ์เพิ่มขึ้นมี 4 คณะ คือ คณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง คณะอรัญวาสี (3) มีคณะใหม่เกิดขึ้นในรัชกาลนี้อีก คือ คณะธรรมยุติ ครั้งแรกจำนวนน้อยอาศัยอยู่กับคณะกลาง

รัชกาลที่ 4 คณะสงฆ์เริ่มดีขึ้น จำนวนพระสงฆ์เริ่มมากขึ้นตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ทั้งยังมีคณะใหม่เพิ่มขึ้นอย่างเป็นทางการคือ คณะธรรมยุติและคณะอริยวาสีเดิมกลับหายไปไม่ทราบชัดว่าหายไปไหน ตอนเริ่มรัชกาลยังมีอยู่ คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศเป็นเจ้าคณะ แต่ชื่ออริยวาสีค่อยๆ หายไปในภายหลัง ด้านสมณศักดิ์รัชกาลนี้เพิ่มมากขึ้น และทรงเห็นว่า กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ทรงคุณธรรมยิ่งกว่าสังฆนายกอื่นๆ จึงโปรดตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก สถาปนาขึ้นเป็น "กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส" เป็นประธานสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร และทรงสถาปนาพระพิมลธรรม (อู่) วัดสุทัศน์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณอนุโรดมตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 3 ที่จะให้เป็นสังฆราช แต่ตอนนี้ยังไม่ได้เป็นสังฆราช เป็นเพียงเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายเหนือเท่านั้น และทรงยกพระพุทธรูปมหาจารย์(ฉิม) เป็นสมเด็จพระพุทธรูปมหาจารย์ด้วย ส่วนการปกครองหัวเมืองแต่เดิมตำแหน่งเป็นพระสังฆราชา รัชกาลที่ 4 โปรดให้เปลี่ยนเป็น สังฆปาโมกข์ มียศเทียบเท่าพระครู แต่บางเมืองก็มียศเท่าพระราชาคณะ ใช้ราชทินนามเหมือนกรุงเทพฯ

รัชกาลที่ 5 เป็นระยะที่กิจการทุกส่วนของประเทศได้รับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากระบบเก่าสู่ระบบใหม่ ด้านศาสนา ก็เช่นเดียวกัน มีการปฏิรูปขึ้นในทุกๆ ด้านเวลานั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ได้ทรงช่วยในด้านการคณะสงฆ์เป็นอย่างดี

ด้านสมณศักดิ์ มีที่น่าสนใจคือ ในรัชกาลนี้ได้เพิ่มสมณศักดิ์ชั้น "ราช" ขึ้นใหม่ ครั้นก่อนพระราชาคณะมี 4 ชั้น คือ พระราชาคณะสามัญ 1 ชั้น เมื่อเพิ่มชั้นราชขึ้น จึงมี 5 ชั้น ส่วนชั้นสามัญกลายเป็นชั้นที่ 5 จึงเรียงตามลำดับใหม่ได้ดังนี้ 1. ชั้นสมเด็จ 2. ชั้นรองสมเด็จ 3. ชั้นธรรม 4. ชั้นเทพ 5. ชั้นราช 6. ชั้นเทพ

และต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะของบางตำแหน่ง เช่นเลื่อนพระพรหมมุนีจากชั้น 3 ขึ้นเป็นชั้น 2 เลื่อนพระธรรมโกษาจารย์จากชั้นสามัญเป็นชั้นที่ 3 เป็นต้น เรื่องสำคัญในวงการสงฆ์ คือการมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์อย่างจริงจังขึ้น ซึ่งควรจะรู้โดยละเอียดไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ เรากลับมาแล้วว่าคณะสงฆ์จัดเป็น 3 นิการ คือ 1. มหานิกาย 2. ธรรมยุติกนิกาย 3. รามัญนิกาย

ทั้งหมดนี้สืบมาจากกัทธิชนนิกายหรือเถรวาท แต่ก็มีอุตรนิกายหรือมหายานอยู่บ้างคือ พระญวนกับพระจีนฝ่ายหลังนี้มีได้รับการยกย่องเป็นพระภิกษุสงฆ์ คงถือว่าเป็นนักพรตเท่านั้น มาถึงรัชกาลที่ 5 จึงทรงตั้งหัวหน้าฝ่ายญวนเป็นพระครู และฝ่ายจีน เป็นพระอาจารย์ ก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็ยังคงมี 4 คณะเหมือนรัชกาลที่ 3,4 คือ

1. คณะเหนือ สมเด็จพระพุทธรูปมหาจารย์(แสง) วัดราชบูรณะ เป็นเจ้าคณะใหญ่ โดยมารวมเอาวัดทางเหนือมาขึ้นกับคณะนี้ และคณะนี้ก็ขึ้นตรงต่อมหาดไทย

2. คณะใต้ สมเด็จพระวันรัตน์ (กิต) วัดมหาธาตุเป็นเจ้าคณะใหญ่ รวมเอาวัดทางใต้มาขึ้นกับคณะนี้ และขึ้นต่อกรมพระกลาโหม และกรมท่า

3. คณะกลาง สมเด็จพระฟ้ามหาจารย์ (หม่อมเจ้าสังขทัต) วัดพระเชตุพน เป็นเจ้าคณะใหญ่ รวมเอาวัดในส่วนกลางและนครเขื่อนขันธ์ (อ.พระประแดง) มาขึ้นในคณะนี้ แต่ที่ปรากฏจริงวัดในส่วนกลางไปขึ้นต่อคณะเหนือก็มี คณะใต้อีกมีสืบสนอยู่

4. คณะธรรมยุติ เวลานั้นยังไม่มีสมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ มีพระศาสนโสภณเป็นเจ้าคณะรอง รวมเอาวัดธรรมยุติทั่วราชอาณาจักรขึ้นคณะนี้ ผู้ปกครองต่อมาเป็นพระราชาคณะที่เป็นเจ้าเสียส่วนมาก สมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ของคณะนี้มีฐานานุกรมเป็นพิเศษกว่าคณะอื่นๆ

การปกครองแบ่งเป็นคณะ 4 คณะที่น่าสนใจก็คือ ไม่ทราบเหตุใดจึงแบ่งเช่นนี้เข้าใจว่า เปลี่ยนมาจากคณะคามวาสีฝ่ายชาย คณะอรัญวาสีและคณะคามวาสีฝ่ายขวา ครั้งกรุงเก่าคือ

- คณะเหนือ = คณะคามวาสีฝ่ายชาย
- คณะใต้ = คณะคามวาสีฝ่ายขวา
- คณะอรัญวาสี
- คณะกลาง

ทั้งหมดนี้มีมาแล้วครั้งรัชกาลที่ 3 ต่อมาคณะอรัญวาสีค่อยๆ หายไปรวมกับคณะคามวาสี จึงเหลือเพียง 3 คณะ ครั้นต่อมาจึงมีคณะธรรมยุติขึ้นจึงเป็น 4 คณะอีก

ครั้นต่อมาเมื่อ พ.ศ.2445 (ร.ศ.121) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตรา พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมวินัย ให้สอดคล้องกับการปกครองบ้านเมือง พ.ร.บ.ฉบับนี้กำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่อีก 4 คณะ รวมเป็น 8 รูป ทั้ง 8 รูปนี้เป็น "กรรมการมหาเถรสมาคม" ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร พ.ร.บ.ฉบับนี้ กำหนดให้มีสมเด็จพระสังฆราชองค์เดียวเป็นผู้บัญชาเถรสมาคม เป็นประธานของมหาเถรสมาคม การปกครองแบ่งออกเป็น มณฑล เมือง แขวง และวัด ทั้งหมดนี้แบ่งกันขึ้นตามคณะใหญ่ทั้ง 4 พ.ร.บ.นี้มี 45 มาตรา และให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการ (ปัจจุบันคือ ร.ม.ต.กระทรวงศึกษา) รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

สำหรับคณะธรรมยุตินั้น เดิมรวมอยู่กับคณะกลางและได้แยกเป็นคณะต่างหาก ครั้งแรกนั้นไม่มีเจ้าคณะใหญ่ พ.ศ. 2393 กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ จึงได้ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่ ต่อมาก็คือ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

รัชกาลที่ 6-7 การคณะสงฆ์ดำเนินตาม พ.ร.บ.ฉบับนี้ตลอด แต่ตอนปลายรัชกาลที่ ๗ คณะสงฆ์กลุ่มหนึ่ง แสดงสังฆมตที่จะให้มีการแก้ไข พ.ร.บ.ฉบับนี้ การเคลื่อนไหวขยายวงกว้างออกไป จนต้องมีการเปลี่ยนแปลงในครั้งรัชกาลที่ ๘

รัชกาลที่ 8 คณะรัฐบาลปฏิวัติ ซึ่งมีพ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ก็พยายามแก้ไข พ.ร.บ.เก่า และต้องการจะรวมนิกายทั้ง 2 คือมหานิกายกับธรรมยุตินิกายเข้าด้วยกัน เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2484 พระยาพหลฯ ได้อุปสมบท ณ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อรวมนิกาย การอุปสมบทครั้งนี้มีมนต์พระนั่งอันดับ 50 รูป มีพระมหานิกาย 34 รูป พระธรรมยุติ 15 พระรามัญ 1 เมื่อพระยาพหลฯ ลาสิกขาบทไปแล้ว คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกีครองวัดมหาธาตุเสีย การรวมนิกายจึงไม่สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม ความพยายามรวมนิกายก็มีผลบ้าง คือ สภาผู้แทนได้ออกกฎหมายสงฆ์เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2484 นั่นคือ " พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.2484" มี 60 มาตรา ไม่มีมาตราใดแบ่งแยกการปกครอง พ.ร.บ.ฉบับนี้ประกอบด้วย คณะสังฆมนตรี สังฆสภา พระธรรมสร(อัยการ) พระวินัยสร(ผู้พิพากษา) เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส อำนาจสูงสุดอยู่ที่ สมเด็จพระสังฆราช นอกนี้ยังแบ่งส่วนในคณะสังฆมนตรีออกเป็นองค์การใหญ่ๆ 4 องค์การ คือ

1. องค์การปกครอง ทำหน้าที่ฝ่ายปกครอง
2. องค์การศึกษา ทำหน้าที่ฝ่ายการศึกษา
3. องค์การเผยแผ่ ทำหน้าที่เผยแผ่อบรม
4. องค์การสาธารณูปการ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการก่อสร้างบูรณะ

พ.ร.บ.ฉบับนี้เป็นฉบับประชาธิปไตย คณะสงฆ์สอดคล้องกับบ้านเมืองทุกประการ ด้านการศึกษาสมัยนี้เจริญมาก เพราะองค์การศึกษาดูแลควบคุมตั้งแต่ส่วนกลางไปถึงส่วนภูมิภาค ด้านอื่นๆ ก็ได้รับการเอาใจใส่เช่นเดียวกัน

ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2505 สมัยที่พณฯ จอมพล ส. ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี(รัฐบาลปฏิวัติ) ต้องการให้ใช้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์เป็นไปอย่างรวดเร็วทันการ รัฐบาลจึงยกเลิก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ 2484 เสีย และให้ออก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ 2505 แทนโดยให้อำนาจเด็ดขาดกับฝ่ายปกครอง(เจ้าหน้าที่บ้านเมือง) และพระปกครองมากขึ้น แต่ด้านการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมนั้นด้อยลงอย่างเห็นได้ชัด จึงปรากฏว่าการศึกษาในระยะหลังนี้ไม่ก้าวหน้าเหมือนสมัย พ.ร.บ.2484

รัชกาลที่ ๙ (พ.ร.บ.2505) สมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุข มหาเถรสมาคม แบ่งการปกครองออกเป็น 5 คือ หนเหนือ หนใต้ หนกลาง หนตะวันออก และคณะธรรมยุติและแยกการปกครองออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และเจ้าอาวาส

พืชรุกราน

ประเพณี/พิธีกรรม

ประเพณี 12 เดือนจังหวัดลำปาง

ลำปางในมิติของมุมมองด้านประวัติศาสตร์ที่ยาวนานกว่า 1,300 ปี มีการสั่งสมขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และน่าภาคภูมิใจ สิ่งหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงความสำคัญของพุทธศาสนาในชาวล้านนาคือประเพณีต่าง ๆ ทั้ง 12 เดือน ล้วนแล้วเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น แม้กระทั่งกิจกรรมต่าง ๆ ในช่วงชีวิตหนึ่งก็ยังมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาด้วย อาทิ การขึ้นบ้านใหม่ การบวช การสืบชะตา เป็นต้น ชาวล้านนานิยมไปทำบุญตักบาตรที่วัดในช่วงวันพระ เพื่อเป็นการรักษาศีล ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ทั้งยังเชื่อว่าการทำบุญจะช่วยส่งกุศลให้ตนไปเกิดบนสวรรค์หรือได้เกิดในยุคของพระศรีอาริยมตไตร หากไม่สามารถไปวัดได้ก็จะสวดมนต์ไหว้พระที่บ้านเป็นประจำ ดังนั้นเรือนทุกหลังจึงต้องมีหิ้งพระไว้กราบไหว้บูชาเพื่อเตือนสติตนให้อยู่ในศีลในธรรม

นอกจากการทำบุญในช่วงวันพระและวันสำคัญทางศาสนาแล้ว ชาวล้านนายังเชื่อว่าการทำทานก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถสร้างผลบุญกุศลได้ จึงเกิดประเพณีปอยหลวงขึ้นในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญใหญ่ประจำปีอีกครั้งหนึ่งที่เกือบทุกหมู่บ้านได้จัดขึ้น โดยมีการถวายปัจจัยไทยทาน รวมถึงข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับวัด ซึ่งประเพณี 12 เดือนจังหวัดลำปาง มีรายละเอียดดังนี้

ที่มา : Pornphen.c

<https://www.lampangnews.com/2448/วันนี้-สงน้ำพระเจ้าแก้ว>

ฮีต (ประเพณี) 12 เดือนจังหวัดลำปาง

ตุลาคม

ป่าเวณีเดือนเกี๋ยง
ตักบาตรเทโวโรหณะ
ตานผ้าสา
ตานสลาภกัท
ออกวัสสา
ตานกฐิน(ทอดกฐิน)
ทอดผ้าป่า

พฤศจิกายน

ป่าเวณีเดือนยี่
ป่าเวณีเดือนยี่
ล่องสะเปา
เทศน์มหาชาติ
โคมลอย

ธันวาคม

ป่าเวณีเดือน 3
เที่ยวข้าว
สู้ขวัญข้าว
เข้ารุกขมูล

มกราคม

ป่าเวณีเดือน 4
ตานข้าวจีข้าวหลาม
ตานข้าวใหม่
ข้าวสันบาตร
ถวายข้าวมธุปายาส
ตานหลัวหิงไฟพระเจ้า

กุมภาพันธ์

ป่าเวณีเดือน 5
มาฆบูชา
ปอยน้อย
บวงสรวงเจ้าพ่อ
ทิพย์ช้าง

มีนาคม

ป่าเวณีเดือน 6
ปอยหลวง
ปอยลากปราสาท
ปอยข้าวสังข์

เมษายน

ป่าเวณีเดือน 7
ปีใหม่เมือง
สลุงหลวง
รดน้ำดำหัว
ขึ้นท้าวทั้งสี่
สืบชะตา
ยอคุณแม่น้ำ

พฤษภาคม

ป่าเวณีเดือน 8
สืบชะตาเมือง
สวดเบิก
ตักล่องปู่จา
ขึ้นพระธาตุ
สร่งน้ำพระธาตุ

มิถุนายน

ป่าเวณีเดือน 9
เลี้ยงผีปู่ย่า
พ็อนฝัมดผีเม็ง
เลี้ยงผีขุนน้ำ
จิบอกไฟ

กรกฎาคม

ป่าเวณีเดือน 10
แอกนา
เข้าพรรษา
ถวายผ้าอาบน้ำฝน
ตานขันข้าว
ถวายเทียน
นอนวัดจำศีล

สิงหาคม

ป่าเวณีเดือน 11
ฟังเทศน์ฟังธรรม
สามิจักรम्म
บูชาพุ่มท่าง แม่โพสพ
และจตุโลกบาล
เอามือ (ลงแขก)
สู้ขวัญควาย

กันยายน

ป่าเวณีเดือน 12
จาคะข้าว
(คนเฒ่าจำศีล)
ตานเปรตพลี
ตานท่วยสลาก

ตักบาตรเทโวโรหณะ (วันแรม 1 ค่ำ เดือนเทียง)

วันเทโวโรหณะคือวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากโลกหลังจากเสด็จขึ้นไปจำพรรษาอยู่ในดาวดึงส์ พิกภพถวนไตรมาสและตรัสพระอภิธรรมเทศนาโปรดพระพุทธมารดาในเทวโลกนั้นมาตลอด 3 เดือน พอออกพรรษาแล้วก็เสด็จกลับมายังโลกมนุษย์ ทางบันไดสวรรค์ที่ประตูเมืองสังกัสสนคร ตั้งอยู่เหนือกรุงสาวัตถี วันที่เสด็จลงมาจากเทวโลกนั้นเรียกว่า “วันเทโวโรหณะ” ตรงกับวันมหาปวารณาเพ็ญเดือน 11 ถือกันว่าเป็นวันบุญกุศลที่สำคัญของพุทธบริษัท โบราณเรียกอย่างหนึ่งว่า “วันพระเจ้าเปิดโลก” เพื่อเฉลิมฉลองการเสด็จลงมาจากเทวโลกของพระพุทธเจ้า พุทธบริษัทได้พร้อมใจกันใส่บาตรแด่พระสงฆ์ที่มีอยู่ทั้งหมดในนั้นกับทั้งพระพุทธรูปด้วย โดยไม่ได้นัดหมายกันไว้ก่อน ภัตตาหารที่ถวายส่วนใหญ่เป็นเสบียงกรังของตนตามมี ปรากฏว่าการใส่บาตรนั้นแออัดมาก ผู้คนเข้าไม่ถึงพระสงฆ์จึงเอาข้าวสาส์ของตนห่อ บ้างทำเป็นปิ่นๆ แล้วโยนเข้าไปถวายพระจึงเป็นเหตุที่นิยมทำ “ข้าวต้มลูกโยน” เป็นส่วนสำคัญของการตักบาตรเทโวโรหณะ

ปัจจุบันนิยมทำโดยจำลองเหตุการณ์วันเทโวโรหณะ กล่าวคือ จะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปปางประทับยืน 1 องค์ นำหน้าแถวพระสงฆ์ ส่วนประชาชนที่มาใส่บาตรจะยืนหรือนั่งหันหน้าเข้าหากัน เว้นระหว่างกลางเพื่อให้พระสงฆ์เดินโดยเมื่อใส่บาตรแล้วก็ปิ่นเสร็จพิธี แต่ถ้าจะมีการเทศน์ด้วยและศรัทธาจะแสวงบุญจากการฟังธรรมต่อก็จะอยู่ที่วัดจนถึงเวลาเทศน์ สำหรับภิกษุสามเณรผู้เข้ารับบาตรในพิธี ถ้างานจัดขึ้นในบริเวณวัดพึงครองผ้าแบบลดไหล่ผู้มีบาตรทุกรูปตามธรรมเนียมพิธี แต่หากจัดนอกบริเวณวัดพึงครองผ้าตามนิยมแบบออกบิณฑบาตรนอกวัด

ตานสลากภัต : กั้นข้าวสลาก (เดือน 12 เหนือ ถึงเดือนเกี๋ยง แรม 15 ค่ำเดือนดับ)

สลากภัต หรือชาวบ้านล้านนาเรียกว่า กั้นสลาก หรือตานสลาก คือการทำบุญสลากภัต อันเป็นประเพณีในการทำบุญของชาวล้านนา ที่อาจคลาดเคลื่อนบ้างในรายละเอียดของแต่ละท้องถิ่น แต่มีความหมายและความมุ่งหมายเดียวกับประเพณีที่เก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยก่อนวันพิธี 1 วันเรียกว่าวันดา ถือเป็นวันจัดเตรียมสิ่งของเครื่องปัจจัยไทยทาน ผู้ชายผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะสานก๋วย ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สานทำเป็นก๋วยเล็กก๋วยใหญ่ ส่วนผู้หญิงจะทำการหาใบตองขูดมะพร้าวมาทำขนม ข้าวต้ม (ข้าวเหนียวจ๊ก ข้าวต้มมัด) ส่วนในก๋วยนั้น จะบรรจุเครื่องทานต่าง ๆ เช่นขนมจ๊ก ข้าวต้มมัด กล้วย อ้อย ส้มโอ ส้มเขียวหวาน ไม้ขีดไฟ บุหรี่ยาตอง เอาผูกติดกับไม้เรียวไม้ไผ่ที่เหลาตกแต่งไว้อย่างสวยงาม และมีไม้หนีบสำหรับเสียบยอด หรือปัจจัยรับบัตรจำนวนหนึ่งเสียบไว้กับก๋วยนั้น ด้านหน้าก๋วยจะมีเส้นสลาก หรือข้อเขียนคำจารึกชื่อผู้ถวายพร้อมระบุว่าถวายเพื่ออะไรหรือถวายสำหรับใคร เพราะบางคนอาจถวายทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปสะสมไว้เป็นกุศลของตนเพื่อวันหน้า บางคนก็อุทิศส่วนกุศลเพื่อพ่อ แม่ หรือญาติพี่น้องของตนที่ล่วงลับไป แบ่งออกเป็น สลากเล็ก (ก๋วยขี้ปุม) , สลากโชค (ก๋วยโจด) ขนาดกลาง และ สลากหงส์ (กัณฑ์หงส์) ขนาดใหญ่ ตามกำลังศรัทธาของเจ้าภาพ

ในวันตานสลากคณะศรัทธาเอาเส้นสลากมารวมกันและนับแยกเป็นมัดๆ โดยมีการสมากทานเบญจศีล พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ด้วยบทพาหุงมหากา และพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ เรื่องอนิสงส์ตานสลากภัต จากนั้นนิมนต์ตัวแทนพระภิกษุ เป็นตัวแทนมาจับไปแจกให้กับพระลูกวัด จากนั้นจึงเริ่มอ่านเส้นพระพุทธรก่อนตามด้วยพระภิกษุ สามเณรก็ทยอยออกมารับตามเส้นสลากที่ได้

ออกวัสสา : ออกพรรษา (ขึ้น 15 ค่ำเดือนเกี๋ยง)

คือวันสิ้นเทศกาลเข้าพรรษาสิ้นระยะไตรมาส (3 เดือน) ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือนเกี๋ยงเหนือ (เดือน 11 ภาคกลาง) และในวันนี้ทางสงฆ์จะจัดพิธีเรียกว่า วันมหาปวารณา แปลว่า อนุญาตหรือยอมให้วากล่าวถึงข้อผิดพลาดล่วงเกินระหว่างจำนำพรรษาอยู่ด้วยกัน หลังจากวันแรม 1 ค่ำเดือนเกี๋ยงไปแล้ว พระสงฆ์ไปแรมคืนที่อื่นได้ ก่อนวันออกพรรษาหนึ่งวัน ซึ่งตรงกับวันอาสาฬหบูชาชาวบ้านจะมีการทำอาหารขม เพื่อนำไปทำบุญพิเศษเช่นเดียวกับวันเข้าพรรษา ส่วนในวันออกพรรษาริธีนั้นบางแห่งมีการจัดทำบุญใส่บาตรเทโว พระสงฆ์จะทำพิธีทางศาสนาในอุโบสถตอนรุ่งอรุณ ซึ่งพอดีกับฟ้าสว่าง หมู่สงฆ์จะเดินออกจากอุโบสถ ซึ่งชาวบ้านสมมติกันว่าพระพุทธรเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จขึ้นไปโปรดพระพุทธรมารดา ระหว่างที่หมู่พระสงฆ์เดินเรียงมานี้ ชาวบ้านผู้ทำบุญก็จะทำพิธีใส่บาตรด้วยข้าวสุก ข้าวต้ม และขนมที่เตรียมไว้ ซึ่งปัจจุบันนิยมใส่บาตรด้วยข้าวสารอาหารแห้ง พอตอนสาย ๆ ชาวบ้านจะทำบุญที่เรียกว่า ตานขันข้าวให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

ที่มา : <https://travel.trueid.net/detail/8K2QQ4mJR2Py>

ถวายผ้ากฐิน (แรม 1 ค่ำ เดือนเกียง ถึง ขึ้น 15 ค่ำเดือนยี่)

ในสมัยโบราณภาคเหนือไม่ค่อยนิยมทอดกฐินอย่างในปัจจุบัน เนื่องมาจากการถวายกฐินเป็นงานใหญ่ ต้องเตรียมมาก โดยเฉพาะบริวารกฐินและการเลี้ยงดูญาติพี่น้อง มีตรสหายที่มาร่วมงาน ผู้ถวายกฐินจะต้องเป็นคนมีฐานะดี มีเจตนาอันแรงกล้า จึงจะถวายได้ การถวายกฐินในโบราณจึงมีน้อย ครั้นเมื่อออกพรรษาแล้วเป็นธรรมเนียมที่ต้องอยู่เพื่อซ่อมผ้าไตรจีวรอีกเดือนหนึ่ง เรียกว่า “จีวรกาล” ปกติจีวรของภิกษุเก่าบ้าง ใหม่บ้าง เมื่อเปื่อยขาดก็จำเป็นต้องหาใหม่ ทำใหม่ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงให้อยู่ทำจีวรในอาวาสที่มีพระมาก มีพระประสงค์เพื่อที่จะให้ช่วยเหลือกัน ดังนั้นการทอดกฐินจะต้องทอดในระยะนี้ จะทอดก่อนหรือหลังไม่ได้ แต่มีข้อยกเว้นถ้าทายกผู้จะทอดกฐินมีกิจไปทัพ สามารถทอดก่อนกำหนดได้ตามพุทธานุญาต โดยมีนางวิสาขาหาอุบาสิกาได้เห็นความลำบากของพระภิกษุสงฆ์ 30 รูปที่เดินทางมาจากเมืองปาฐา ได้เข้ากราบทูลขอพระบรมราชานุญาตจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งก็ทรงอนุญาตให้นางวิสาขาจัดถวายเป็นคนแรกที่ถวายผ้ากฐินในพุทธศาสนา นับแต่นั้นมาพุทธบริษัทก็เริ่มพิธีทำบุญทอดกฐิน จนกลายมาเป็นประเพณีตราบเท่าทุกวันนี้

กฐินแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ กฐินหลวง คือ กฐินที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทอดเองหรือโปรดเกล้าให้พระบรมวงศานุวงศ์ไปแทน หรือโปรดเกล้าให้ผู้ใดผู้หนึ่งนำผ้ากฐินพระราชทานไปทอด ณ พระอารามหลวงวัดใดวัดหนึ่ง และกฐินราษฎร์คือ กฐินที่ผู้มีจิตศรัทธาผู้ใดผู้หนึ่งหรือคณะรับจองทอด ณ วัดราษฎร์วัดใดวัดหนึ่ง โดยพุทธศาสนาถือว่าการทำบุญทอดกฐินได้บุญมากเพราะได้ทำเพียงครั้งเดียวหรือปีละครั้ง ยากที่ชาวบ้านจะถวายได้เนื่องจากในสมัยโบราณ ผ้าจีวรและบริวารหายาก พระสงฆ์จะทำจีวรแต่ละผืนต้องใช้เวลาหาผ้าแต่ละชิ้นมารวมกันไว้แล้วใช้ไม่กฐินคือ สะดุ้งช่วยเย็บให้มีร่องตะเข็บตรงกัน การถวายผ้าครบชุดของประชาชนจึงทำได้ยาก เพราะผ้าทุกชิ้นต้องทอมือจึงต้องเกิดศรัทธาแรงกล้าที่จะถวายกฐิน การทอดกฐินจึงอยู่ในดุลยพินิจของชาวพุทธผู้มีจิตศรัทธาปรารถนาจะได้บุญกุศล จึงนิยมทำกาลทอดต่อมาตราบจนปัจจุบัน

ธงกฐิน เป็น เครื่องหมายแสดงให้รู้ว่าวัดนี้ได้รับผ้ากฐินแล้ว แฝงด้วยความรู้เกี่ยวกับธรรมะ คติธรรม ประกอบด้วย ธงเต่า สัตว์ที่มีกระดองแข็งคอยคุ้มกันป้องกันภัย หมายถึง สติ ใช้ประดับเพื่อแจ้งว่า วัดปกครองเต่าวัดนี้ทอดกฐินเรียบร้อยแล้ว จะปลดลงในวันเพ็ญเดือน 12 ธงนางมัจฉา หมายถึง ความหลง(เสน่ห์แห่งความงามที่ชวนหลงไหล) อาณิสสจากการถวายผ้าแก่ภิกษุสงฆ์จะส่งผลบุญให้มีรูปงาม ธงจระเข้ เปรียบถึง ความโลภ (สัตว์ปากใหญ่ กินไม่อิ่ม) มีตำนานว่าเศรษฐีเกิดเป็นจระเข้ว่ายนำตามขบวนกฐินจนขาดใจตาย ใช้ประดับวัดที่ทอดกฐินเสร็จเรียบร้อยแล้ว ธงตะขาบ หมายถึง ความโกรธ (สัตว์มีพิษ ที่เผ็ดร้อนเหมือนความโกรธที่แผดเผาจิต)

ក៏រា : <https://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG211021170342504>

ក៏រា : <https://www.mokkalana.com/5438/>

ทอดผ้าป่า (เดือน 12 ถึง เดือน 4 เดือน มกราคม)

ที่มา : <http://bmcunc.or.th>

สมัยพุทธกาลพระผู้มีพระภาคเจ้ามิได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับจิวรจากชาวบ้าน จำต้องเกี่ยวเก็บผ้าที่เจ้าของทิ้งแล้ว คือ ผ้าเประะเปื้อนที่ชาวบ้านทิ้ง หรือผ้าห่อศพตามป่าช้าหรือป่า (บังสกุลคือผ้าเปื้อนฝุ่น) เป็นผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อย ครั้นได้มาแล้วก็เอามาซักหรือปะติดปะต่อกันเย็บ ย้อม เป็นจิวรหรือสบงหรือสังฆาฏี ผืนใดผืนหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การทำจิวรของภิกษุในครั้งนั้นต้องช่วยกันทำหลายรูปหรือชุดแต่ที่ว่าทายกทายิกามีใจศรัทธาใคร่จะทำบุญก็นำเอาผ้านั้นไปไว้ตามป่าหรือสถานที่ไปมาของภิกษุ เรียก“ตาม อด” คือการทานทอดทิ้งไว้นั่นเองเมื่อภิกษุไปพบก็จะเก็บเอาผ้าไปทำจิวรต่อไป ปัจจุบันนิยมทอดผ้าป่ากันเป็นอย่างมากโดยมีความเชื่อว่าหากใครได้ทำทานทอดจะเป็นคนที่มีบุญมาก เพราะได้สงเคราะห์คนอื่น และมักจะพบกับโชคลาภโดยไม่คาดฝัน โดยชาวบ้านจะนิยมทำ “จองหลัง” คือที่สำหรับ

ใส่ผ้าป่าทำเป็นตั้ง 4 ขา ใช้ไม้ไผ่เป็นอุปกรณ์ ด้านบนมีพนักกั้นที่ใส่ของต่าง ๆ ที่ชาวบ้านนำมารวมกัน มีพีกแพง มะพร้าว ของสด ของแห้งที่จะถวายให้พระนำไปขบฉันได้นานวัน ที่จองหลังจะมีกิ่งมะขามผูกติดไว้เพื่อประชาชนจะได้นำผ้าและวัสดุอุปกรณ์มาแขวนไว้และให้สภาพคล้ายกับป่า ที่พระอนุรุทธเถระเคยเข้าไปแสวงหาผ้าบังสกุลและไปพบกับผ้าของเทพธิดา

ดังนั้นเมื่อถึงฤดูกาลจึงหาผ้ามาโดยมากเป็นสงบบพร้อมทั้งเครื่องบริวารอื่น ๆ เช่น ผลไม้ สมุด ปากกา อาหาร หนังสือ เติร์ยมบรรจุลงในชะลอม หรือกระบุง แล้วเอากิ่งไม้ปักลงในภาชนะนั้น ๆ ถ้าจะเป็นการศรีกครั้งก็จัดขบวนแห่ไปยังวัดนั้น ๆ แต่ถ้ามิต้องการศรีกครั้งก็นำไปเจียบ ๆ ก็ได้ โดยมีข้อสำคัญ 3 ประการ คือ ควรมีผ้า , ควรมีกิ่งไม้ปักไว้ด้วยเพื่อให้สมกับคำว่าผ้าป่า คือผ้าที่ชาวบ้านไปทิ้งไว้ในป่า และอุทิศถวายไม่เจาะจงพระรูปใดก็เพราะผ้าป่าเป็นผ้าที่ทอดสำหรับภิกษุผู้ต้องการผ้าจิวร

หมายเหตุ การทอดผ้าป่าสามารถทำได้ทุกฤดูกาล ไม่เฉพาะช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง

ที่มา : <https://blog.bangkokair.com/วัดพระเจดีย์ชาวหลัง/>

ป่าเวณีย์เดือนยี่เป็ง (เดือน 2 เหนือ / เดือน 12 ใต้)

เริ่มขึ้นหนึ่งค่ำเดือนยี่ทุกวัดวาอารามในภาคเหนือจะจัดเตรียมสถานที่ปิดกวาดวิหาร ศาลาให้สะอาดงดงามและจัดเตรียมสิ่งต่อไปนี้ 1. ราชวัตรรอบวิหารหรือศาลา ทำประตูป่าหน้าทางเข้าวัดหรือวิหาร 2. คำโคมค้ำง โคมแขวน โคมหูกระต่าย โคมรังมดส้ม โคมพัดหรือโคมเวียน หรือโคมรูปร่างต่าง ๆ 3. กำว่าวหรือโคมลอย โคมที่ใช้ปล่อยกลางวันเรียกว่าว่าว ใช้การรมควัน คือเพิ่มควันเข้าไปในตัวโคมจนพองตัวมีความดันสูงจึงปล่อยขึ้นฟ้า โคมปล่อยกลางคืน มีกรรมวิธีเช่นเดียวกับโคมปล่อยกลางวัน แตกต่างที่ใช้ก่อนไม้พันด้ายเป็นก้อนกลม ๆ ชุบน้ำมันขี้ไล่แล้วแขวนติดกับปากโคมลอย เมื่อรมควันจนได้ที่ปล่อยขึ้นสู่อากาศจะมีลักษณะเป็นดวงไป โดยเชื่อว่าหากคนใดทำจะมีอานิสงส์และการปล่อยเพื่อบูชาพระเกตุแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ 4.การทำบอกไฟชนิดต่าง ๆ

ล่องสะเปา (ขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่)

ตามหนังสือตำนานโยนกและจามเทวีวงศ์ การล่องกระทงในภาคเหนือเป็นประเพณีที่สนุกครึกครื้นมาก ก่อนถึงเพ็ญเดือน 12 มีการปิดกวาดแผ้วถางบ้านเรือนให้สะอาดเรียบร้อย ประดับประดาด้วยช่อตุง(รงทิว) เปลี่ยนดอกไม้แจกันหิ้งพระ จัดเตรียมประทีปหรือเทียนขี้ผึ้งไว้สำหรับจุดบูชาพระ ตกแต่งชুমประตูปา ตามวัดหรือสถานที่สำคัญตกแต่งด้วยดอกไม้และโคมไฟสวยงาม กลางคืนมีการจุดโคมไฟและฟางประทีปเพื่อเป็นการบูชาระลึกถึงพระพุทธรเจ้า ปลอ่ยโคมลอยเพื่อบูชาพระจุฬามณีบนสวรรค์ และเป็นความเชื่อของชนชาติกสิกรรมซึ่งย่อมอาศัยน้ำเป็นสำคัญ เมื่อพืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงามและเป็นเวลาที่น้ำเจิ่งจึงทำกระทงเพื่อนำไปลอยบูชาเป็นการขอบคุณพระแม่คงคาหรือเทพเจ้าที่ประทานน้ำมาให้อุดมสมบูรณ์ โดยเชื่อว่าเป็นการลอยเคราะห์ลอยบาปต้องการลดเสียดจัญไรในตัวให้ไหลไปตามน้ำ เพื่อส่งของแก่บรรพบุรุษตามคติความเชื่อของคนโบราณในนครศรีทูลุญไชยที่ส่งให้แก่ญาติพี่น้องในนครหงสาวดี เพื่อสักการะบวงสรวงไปยังพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์คือพระนารายณ์ซึ่งบรรทมในเกษียรสมุทร การบูชาพระพุทธรบาทที่ประทับไว้เหนือหาดทรายแม่น้ำนันทน์ และเพื่ออธิษฐานโดยเฉพาะการอธิษฐานของหนุ่มสาวที่ต้องการจะใช้ชีวิตร่วมกัน

ที่มา : https://www.matichonweekly.com/column/article_29932

เทศน์มหาชาติ

มหาชาติคือชาตที่ยิ่งใหญ่เป็นชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติปัจจุบัน รวมอยู่ในพระเจ้าสิบชาติ ก่อนถึงวันฟังเทศน์มหาชาติทุกวัดทำขุมประตูป่าสมมติเป็นประตูเข้าสู่ป่าหิมพานต์ ราชวัตรปลุกกล้วยอ้อยประดับช่อตุงและฉัตร วันเดือน ยี่เหนื่อขึ้น 14 ค่ำ ช่วงบ่ายคล้ายศรุกราวจะมาฟังเทศน์คาพันคือเรื่องราวของเวสสันดรชาดกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นภาษาบาลี รวมทั้งหมด 1,000 พระคาถาและเทศน์คัมภีร์มาลัยตัน มาลัยปลายและอาบิสงส์เวสสันดร วันรุ่งขึ้นวันเดือนยี่เหนื่อเป็ง เวลาเช้าตรู่จะ เริ่มฟัง 13 กัณฑ์ คือ กัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์ กานกัณฑ์ กัณฑ์วนปเวสน์ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน กัณฑ์กุมาร กัณฑ์ มัทรี กัณฑ์สักกบรรพ์ กัณฑ์มหาราช กัณฑ์ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์ รวมทั้งสิ้น 1,000 พระคาถา นิยมฟังกันมากตั้งแต่สมัยโบราณ โดย ปฏิบัติตามคำสั่งของอริยมะตไตรเทพบุตรให้จบในวันหนึ่งคืนหนึ่งและแต่งเครื่องบูชาครบตามที่สั่งไว้ คือ ดอกบัวเพื่อน ดอกปิบ รูป เกียน ข้าวตอกดอกไม้ครบพันเพื่อบูชาพันคาถาของเรื่องนี้

ที่มา : <https://travel.kapook.com/view216430.html>

โคลมลอย

ในพระราชพิธี 12 เดือน ระบุในเดือนสิบสองมีการลอยพระทีป โดยทรงอธิบายว่า..การลอยประทีปปล่อยกระทงนี้เป็นนักษัตฤกษ์ที่รื่นเริงของชนทั้งปวงทั่วไป ไม่เฉพาะแต่การหลวงแต่จะนับว่าเป็นพระราชพิธีอย่างใดก็ไม่ได้ ด้วยไม่มีพิธีสงฆ์พิธีพราหมณ์อันใดเกี่ยวเนื่องในการลอยพระประทีปนั้น เว้นไว้แต่จะเข้าใจตรงกับคำที่ว่า ลอยโคลมน้ำเช่นที่กล่าวมาแล้ว แต่ควรนับได้ว่าเป็นราชประเพณีซึ่งมีมาในแผ่นดินสยามแต่โบราณ.. ส่วนในพระราชพิธี 12 เดือนนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “โคลมลอย” มีความหมายเดียวกับ “โพนมยาน” โดยโคลมของนางนพมาศลอยน้ำแต่โคลมลอยของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 และหมอบเรดเสยนั้นลอยฟ้า ซึ่งตรงกับชาวเหนือที่เกิดป็วจก็อาศัยโคลมลอยนี้เป็นเครื่องบูชาลอยขึ้นสู่ท้องฟ้าเพื่อบูชาพระเกตุแก้วจุฬามณีให้ใกล้ที่สุดเท่าที่จะพึงทำได้ โดยการปล่อยว่าวหรือโคลมลอยนี้ชาวบ้านเชื่อกันว่าเพื่อให้ว่าวได้นำเอาเคราะห์ร้ายภัยพิบัติต่าง ๆ ออกจากหมู่บ้าน ดังนั้นถ้าไปตกในบ้านใครบ้านนั้นต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์เพื่อล้างเสียดังโรออกไป

เกี่ยวข้าว

ยามเกี่ยวข้าวเอาเฟืองหรือยามเกี่ยวไผ่เกี่ยวนา เป็นคำที่ใช้สำหรับประเพณีเก็บเกี่ยวของเกษตรกรชาวนา ชาวไร่ของชาวเหนือที่นำมาชานานจนกลายเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันในท้องถิ่นมาโดยตลอดนับแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ในช่วงฤดูเดือน 3 เหนือข้าวกล้าในทุ่งนาจะเริ่มสุก มีสีสันท้องอร่ามเต็มท้องทุ่ง เป็นเวลาที่ชาวนาทิ้งหลาย จะเตรียมตัวอย่างหนักคือจะเริ่มทำพิธีกรรมและการเก็บเกี่ยวข้าวกล้าในนาของตนทุกครัวเรือน นอกจากชาวนาจะมีชีวิตเกี่ยวพันกับธรรมชาติแล้วยังมีความเชื่อคือ **การแฮกเกี่ยวข้าว** ชาวนาจะต้องนำเอาเครื่องบน (บวงสรวง) บูชาพระแม่โพสพด้วยเครื่องบูชาคือ แว่น (กระจก) หวี แป้ง น้ำมันทาผม ปลาย่าง เนื้อย่าง หมาก เมี่ยงบุหรี่ รูปเทียนดอกไม้หอม โดยนำไปบูชาที่เก้าก้างแม่โพสพกลางทุ่งนา หลังการบวงสรวงแฮกเกี่ยวแล้วต้องหาวันฤกษ์ดีแล้วขอขมาพระแม่โพสพให้ไปอยู่กับยุ่งฉางเมื่อเชษฐแล้วลงมือเกี่ยวข้าวไปตามลำดับ หากนาแปลงใดมีการคนมาเอามือคือลงแขกมากก็เสร็จเร็วขึ้น

บวงสรวงเจ้าพ่อทิพย์ช้าง (เดือน 5 เหนือ เดือน 3 ใต้)

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายดินแดนล้านนาได้รับความเดือดร้อนจากการรังควานของฝ่ายพม่า ราษฎรอยู่อย่างลำบาก อาหารการกินขาดแคลน ต่อมาปี พระมหาเถรวัดพระแก้วชมพู (วัดพระแก้วดอนเต้า) ขออาสาปราบพม่า ญาตีโยมทั้งหลายก็ขอมิมนต์ให้ท่านอยู่วัด และให้ดูตำราเพื่อหาคนที่มีความรู้ความสามารถเป็นหัวหน้า ชาวบ้านแทน พระมหาเถรวัดพระแก้วชมพูมองเห็นหนานทิพย์ช้างเป็นชาวบ้านคอกวัว มีอาชีพเป็นพรานป่าอยู่แถบข้างวัดศรีล้อม (บางฉบับว่าเป็นชาวปงยางคก) เป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด กล้าหาญ มีกำลังฝีมือ ทั้งชำนาญในการใช้อาวุธปืน จึงได้นำกำลังคน 300 คน ไปล้อมทัพท้าวมหายศที่วัดพระธาตุลำปางหลวงจนทัพพม่าแตกพ่าย ชาวเมืองได้ตั้งชื่อให้เป็นเจ้าทิพเทพบุณย์เรือน และชาวเมืองลคอน พร้อมใจกันตั้งพิธีสงฆ์น้ำมูรธาภิเษกให้หนานทิพย์ช้างเป็นเจ้าผู้ครองนครลำปาง ใน พ.ศ.2275 มีนามว่า เจ้าพระยาสุลวฤาชัยสงคราม (ทิพย์ช้าง) ครองเมืองลำปางได้นาน 27 ปี พอปี พ.ศ.2302 ก็ถึงทิวศตรวมอายุได้ 85 ปี มีโอรสธิดากับเจ้าแม่พิมพ์า (ปีมปา) รวม 6 องค์ **หมายเหตุ** เจ้าพระยาสุลวฤาชัยสงคราม (ทิพย์ช้าง) เป็นปฐมวงศ์ของเจ้าเจ็ดตน คือโอรสเจ้าฟ้าชายแก้ว ซึ่งเป็นโอรสองค์ที่ 2 ของเจ้าพระยาสุลวฤาชัยสงคราม

<https://www.facebook.com/unseenlampang/photos/>

สลุงหลวงสงน้ำพระเจ้าแก้วมรกต (ปีใหม่เมือง)

ปีใหม่เมืองของภาคเหนือ นับเป็นงานยิ่งใหญ่ของชาวเมืองทั้งงานรื่นเริง งานบุญ และงานเปลี่ยนศักราชใหม่ทั้งจุลศักราชและพุทธศักราชพร้อมกัน ในวันที่ 12 เมษายนของทุกปีชาวจังหวัดลำปางจึงมีพิธีอัญเชิญน้ำศักดิ์สิทธิ์จากทุกอำเภอในจังหวัดลำปางเพื่อบรรจุลงสลุงหลวงที่ใส่น้ำขมิ้นส้มป่อย น้ำอบน้ำหอมแห่ไปรอบเมือง เพื่อนำไปสงน้ำพระเจ้าแก้วมรกตดอนเต้า พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองลำปาง โดยสลุงหลวงที่นำมาแห่ในขบวนแห่สลุงหลวงเป็นครั้งแรก เป็นสลุงที่ทำด้วยเงินหนัก 300 บาทของเจ้าตระกูล ณ ลำปาง กระทั่งในปี 2533 ชมรมเกิดมรดกเขลางค์นครได้ดำเนินการจัดสร้างสลุงหลวง โดยได้รับเงินบริจาคพร้อมทำ สลุงหลวงขึ้นมาใหม่ด้วยโลหะเงินหนัก 2,533 บาท มีขนาดกว้าง 89 เซนติเมตร สูง 49 เซนติเมตร ลักษณะเป็นสลุงทรงเกลี้ยงตีแบบพื้นเมืองโบราณ ฐานสลุงเป็นแท่งทรงสูงหกเหลี่ยม หมายถึงสวรรค์ 6 ชั้นมีเกวตา 6 องค์จากสวรรค์ ทั้ง 6 ชั้น รักษาและประคองสลุงหลวง ซึ่งได้แบบอย่างมาจากแท่นสงน้ำองค์พระเจ้าแก้วมรกตดอนเต้า ขบวนแห่สลุงหลวงเปรียบเสมือนเป็นการย้อนสู่ยุคอดีต เป็นการผสมผสานประเพณีเก่าแก่ให้เข้ากับยุคสมัย นอกจากนี้ยังเป็นการสืบทอดประเพณีอันดีให้คงอยู่ต่อไป

ที่มา : <https://www.facebook.com/unseenlampang/photos/ครอบครัวภูภาค-ลำปางเมืองต้องห้ามพลาด-ขอบคุณภาพ-east-pantachot/1698063333824276/>

ยอคุณแม่น้ำวัง (1 เมษายน)

พิธียอคุณแม่น้ำวังลำปางเริ่มขึ้นโดยคณะชมรมจุมสระหรือวัดทุ่งคำในเครือข่ายสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง ร่วมกับโครงการรักษาความสะอาดของแม่น้ำวังสาธาณสุขเขต 5 เพื่อเกิดพระเกียรติเฉลิมมหาบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในปี ภาณวณานภิเชก พ.ศ. 2539 โดยใช้บทคาถาชาตาพิธีหลวงสมัยห้าร้อยปีจากคัมภีร์วิชรเบิกสูตร เป็นพิธีกรรมที่ได้เกิดมหัศจรรย์นิมิต พระอาทิตย์ทรงกลด ตามตำนานประวัติศาสตร์เกาะหลวงกลางนครเขลางค์ซึ่งจมหายไปในอดีตสมัย คือ เกาะอุกกสีมาที่สืบศาสนา ลังกาวงศ์รับศาสนาพุทธใหม่โดยกุลบุตรกุลธิดาเขลางค์กับพระภิกษุลังกา เมื่อพ.ศ. 1985 โดยมีการขุดแต่งเกาะอุกกสีมากลาง แม่น้ำวังสู่พิธีกรรมยอคุณแม่น้ำวังอันเป็นพิธียอคุณแม่น้ำลอยเคราะห์หลวงรับศิริมงคล ณ บริเวณศาลเจ้าแม่ทับทิมฝั่งตะวันออก และบริเวณหลังโรงพยาบาลแวนแชนต์วอร์ด ฝั่งตะวันตก โดยเย็นก่อนวันงานจะมีการบรรเลงของกลองการพ้องผ้าขาวอัญเชิญ พระอุปคุตจากใต้ท้องน้ำสู่พิธีการเบิก 4 วาร เช้าวันรุ่งขึ้นเคลื่อนขบวนแห่ยอคุณแม่น้ำวัง มีขบวนผ้าขาวและสตรีสระหรือบัวและ อัญเชิญน้ำทิพย์จากอ่างสูง สระหรือบัวทองวัดทุ่งคำ ขบวนช่างบายศรี ตาแหลหลวง ขบวนบัวทองทั้งหมดเคลื่อนสู่บริเวณพิธี โดยพราหมณ์พิธีประกาศองค์การบูชาท้าวทั้งสี่คายายอคุณแม่น้ำเริ่มพิธีปล่อยสะเปา อ้อโยคะ กัณฑ์ปล่อยหอยปล่อยปูปลา พระสงฆ์สวดไชยมงคลคาถา นับเป็นพิธีอันศักดิ์สิทธิ์สวยงาม

ที่มา : <https://picpost.postjung.com/370606.html>
Credit: Thawatchai Ramanatta

ตีกลองปู่จา

กลองปู่จาเป็นกลองชุดขนาดใหญ่มีไว้ประจำวัด โดยมีหอกลองเฉพาะหรือหอกลองใช้ร่วมกันในหอรบชั่ง วงกลองปู่จาประกอบด้วย กลองตั้ง (กลองขนาดใหญ่) , กลองตุ้มหรือลูกตุ้ม (กลองขนาดเล็ก) , ข้องอ้อยและข้องโหยง (ข้องขนาดใหญ่) และสว่า 1 คู่ เนื่องจากเป็นกลองสำคัญประจำวัด การตีหรือประโคมกลองจึงมีความหมายต่อพิธีกรรม ต่อวัดหรือมวลชนที่อาศัยอยู่รอบวัด เพื่อ 1. เป็นสัญญาณบอกวันพระโดยประโคมกลองช่วง 2-3 ทุ่มของคืนก่อนวันพระ (วันโกน) เพื่อเป็นสัญญาณให้ศรัทธาได้ทราบว่าจะวันรุ่งขึ้นจะเป็นวันพระหรือวันศีล เตรียมงดเว้นจากอบายมุข การเบียดเบียนสัตว์ 2. สัญญาณแสดงถึงกิจกรรมที่กระทำในวันพระ การตีกลองปู่จา (โดยไม่มีข้องและสว่าประสมวง) แสดงนัยอันเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านทราบถึงกิจกรรมของวัด เช่นเทศนาธรรมจบแล้ว หรือได้เวลาทำวัตรเย็น เป็นต้น 3. ใช้เป็นสัญญาณตีบอกเหตุ (ไม่มีข้องและสว่าประสมวง) เช่น นัดหมายประชุม แจ้งเหตุร้าย และ 4. ใช้ตีเป็นกลองชัย (ไม่มีข้องและสว่าประสมวง) เป็นการฉลองชัย ฉลองความสำเร็จหรือแสดงความยินดีเมื่อมีอาคันตุกะมาเยี่ยม เช่น ขบวนแห่ผ้าป่า กฐิน ขบวนครัวทานหรือตีแสดงปิติเมื่อพระสงฆ์ได้สวดให้พรเสร็จแล้ว

ที่มา : <https://www.sanook.com/horoscope/114833/>

พ่อนผีมด - ผีเม็ง (มกราคม - มิถุนายน)

สันนิษฐานว่าเป็นประเพณีมาจากมอญโดยสังเกตได้จากเวลาการเข้าทรงการแต่งกายจะเป็นแบบมอญโบราณและคนไทยทางภาคเหนือเรียกว่า “เม็ง” เป็นการพ่อนสิ่งเวทย์บรรพบุรุษซึ่งจัดอยู่ในวงศาคณาญาติในตระกูลเดียวกัน ในวันครบรอบปีหรือบางครั้งก็รอบ 2 หรือ 3 ปี แล้วแต่จะสะดวก หรือหากเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะมี การบนบานสารกล่าวถ้าหายแล้วก็จะพ่อนแก่นั่นเอง การจัดงานผู้ที่ เป็นเจ้าภาพก็จะทำหน้าที่เลี้ยงดูหมู่แขกหรือที่มาร่วมงานส่วนมากก็จะเป็นญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียง เริ่มต้นด้วยการทำ “ฟาม” หรือปะรำที่กลางลานบ้าน พร้อมจัดเครื่องสังเวย หมู ไก่ เหล้า ข้าวต้ม ขนม น้ำอ้อย ฝ้าพาดบ่า สำหรับใส่ทับในเวลาพ่อนประกอบเครื่องดนตรีพื้นเมือง เมื่อได้เวลาจะจุดรูปเทียนหน้าหอผีซึ่งปลุกไว้ในบ้านลักษณะคล้ายศาลเพียงตา สตรีที่มีอาวุโสจะนำพิธีขอผีมาเข้าทรงเพื่อปกปักรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุขและไต่ถามสารทุกข์สุขดิบ โดยประโยชน์การพ่อนผีเพื่อสร้างความสามัคคีและแสดงความกตัญญูรู้คุณถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับและเป็นที่พักทางใจในกรณีป่วยไข้

บุษราคัม

ปราชนีย์/ทวี (คศิรรม)

ปีฮักบ่แล้ว เป็ศเข้าติดหืม
ปีบ่หมายเป็น อุตามฮ้างหม้าย
ปีหมายฝากใจ ฝากใส่ฝากต้อง
บ่สมดั่งคิด คะนิงใจหวัง
บ่อินดู มุตุตัวข้า
มาจ้งจ้งจ้ง ยังข้าปีไ้
สังมาฟ้งฟ้าว จากดาวเกหา

ปีแปงบ่ลืม เป็ศพืมฮักฝาย
หมายฝากอินทรียจิมน้อง
ถราบเสียงจี้ว้ง
น้องจ้งจ้งจ้ง รอยแขนงหน้าหน้า
สีกเต้ากายบงหน่อไม้
ด้วยสาเหตุอื่นใดจา
มะโมมะนา บ่จ้ออยู่ได้.....

คร่าวบทที่ 4

คร่าวสี่บทพญาพรหมโวหาร โดย พระมหานรินทร์ นรินโท ป.ร.9
<http://www.alittlebuddha.com/html/Lannathai/Lannathai01.html>

พญาพรหมโวหาร มหากวีแห่งล้านนา

พญาพรหมโวหารถือกำเนิดเมื่อจุลศักราช 1164 (พ.ศ. 2345) ปีมะแม ที่ตรอกตรงข้ามกับวัดไทยใต้ดำรงธรรม ในสมัยพระเจ้าวรวงศาธรรมิกราช เป็นเจ้าหลวงนครลำปาง ชื่อเดิมชื่อ **“พรหมินทร์”** เกิดในราชสกุลเจ้าเจ็ดตน บิดาชื่อเจ้าแสนเมืองมา มารดาชื่อจันทรเปง มีน้องชายชื่อบุญยง เมื่อสมัยเป็นเด็กอายุ 10 ขวบ บิดาได้นำไปฝากเป็นศิษย์ที่วัดสิงห์กับพระอาจารย์หลวงพ่ออุปถัมภ์โทเถร เพื่อศึกษาตัวอักษรล้านนาจนเมื่ออายุได้ 17 ปีจึงทำการบวชลูกแก้ว (นาค) เป็นพระน้อยสามเณรหลังจากที่เรียนอักษรและฝึกหัดท่องคำให้พรแก่พ่อแม่ออกแม่ออกได้คล่องแคล่ว เป็นโวหารภาษาล้านนาพร้อมทั้งเรียนการอ่านคำภีร์ธรรมล้านนาพื้นเมืองเพื่อเทศน์โปรดชาวบ้านได้คล่องแคล่ว พระหน้อยหรือสามเณรพรหมินทร์ ได้ศึกษาเล่าเรียนอักขระตัวเมืองล้านนาต่อไปในหลักสูตรที่ยากขึ้น หัดเทศน์ธรรมะที่ทางล้านนาเรียกว่า **“คำธรรม”** กล่าวกันว่า เป็นพระนักเทศน์เสียงดีไพเราะจับใจญาติโยม เมื่ออายุครบ 20 ปี โยมพ่อแม่ก็จัดการอุปสมบทหรือ **“เป๊ก”** เป็นพระภิกษุแล้วร่ำเรียนศึกษาธรรมะต่อ ทั้งพระสูตรและพระวินัยกฎหมายสงฆ์และวิชาอย่างอื่นเช่น โหราศาสตร์และคชศาสตร์ (หมอช้าง) ได้อีก 3 ปีทางพระอาจารย์อุปถัมภ์โทจึงส่งมาศึกษาต่อที่เชียงใหม่ที่วัดสุขขมัมภ์ อีก 3 ปีจึงกลับไปลาสิกขาบทที่วัดในจังหวัดลำปาง และยึดอาชีพเป็นทนายตีศาลที่ศาลาลูกขุนนครลำปาง รับจ้างเขียนคำร้องแก่ผู้มีคดีความและมีอาชีพเสริมคือรับเขียนเพลงยาวหรือคำว่่าสาว อัจฉริยะในทางแต่งกลอนคำว่่าซอ จึงได้นำไปฝากทำงานในคุ้มเจ้าหลวงลำปาง และได้ให้ไปช่วยงานกับอารักษ์หลวง และได้เป็นกวีเอกของสำนักเจ้าหลวงลำปางและ เจ้าหลวงเมืองแพร่

ตำราหัดอ่านอักษรล้านนา

คว่ำสี่บทและคำจ๋ม ฐีพระยาพรหมโวหาร

จัดทำโดย รองศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี

โครงการตำรามหาวิทยาลัย

ห้องจำหน่ายหนังสือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นอกจากจะเป็นกวีที่มีโวหารกล้าแล้ว ยังเป็นผู้มีความรู้ในศาสตร์อื่นๆ อีก เช่น ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ คชศาสตร์ ว่าด้วยการดูลักษณะช้าง ตลอดจนความรู้ทางด้านสมุนไพรต่างๆ จึงได้ใช้ความรู้เหล่านี้ ประกอบในการแต่งกวีนิพนธ์ เช่น มหาพนตำรายา ที่แสดงความสามารถในเชิงกวี และความรู้ทางด้านตำรายาเกี่ยวกับต้นไม้ในป่าประกอบเรื่องมหาชาติชาดก ก็นำมาหาพจนานุกรมของพระยาพรหมมีดังนี้

1. คำวไคร์ลิก 2. คำวข้างขี้ด 3. คำจ๋ม 4. คำวสี่บท หรือคำว รำนางชม 5. คำวหงส์หิน (ตรวจชำระตั้งแต่บทที่ 1-5) เข้าใจว่าจะจะเป็น คำวหงส์พาคำ ที่พระยาโลมาวิสัยแต่งขึ้น 6. คำวปู่สอนหลาน 7. คำว พระอภัยมณี (แปลงจากกลอนของสุนทรภู่มาเป็นคำว) 8. มหาพน ตำรายา 9. คำวสรรพคำสอน 10. คำวใช้ หรือเพลงยาวจดหมายรัก ของหนุ่มสาวสมัยโบราณของล้านนา (มณี พยอมยงค์, 2516 : 110-115)

ผลงานบางเรื่องหาต้นฉบับไม่พบ เช่น คำวข้างขี้ด แต่ผลงานที่แพร่หลาย เช่น คำจ๋ม และคำวสี่บท ปัจจุบัน ชมรมกวีพื้นบ้านล้านนาได้พยายามรวมตัวกันเพื่อฟื้นฟูการแต่งคำวในโอกาสต่างๆ และได้จัดให้มีการไหว้ครูคำว โดยถือเอาพระยาพรหมโวหารเป็นบรมครู ในวันที่ 12 เมษายนของทุกๆ ปี โดยมาจัดงานร่วมกันที่อนุสาวรีย์ของท่านที่ประดิษฐานที่หน้าวัดสวนดอก อำเภอเมือง เชียงใหม่ นับเป็นนิมิตหมายที่ดีแก่วงการกวีพื้นบ้านล้านนา

ประวัติและผลงานกวีล้านนา

ลิขิต ลิขิตานนท์ และ ประคอง นิมมานเหมินท์ ศึกษาประวัติกวีล้านนา สรุปได้ดังนี้

1. พระโพธิ์รังสีเถระ ในบรรดานักปราชญ์ชาวล้านนาที่เป็นพระเถระนั้น พระโพธิ์รังสีเถระเป็นผู้ที่อาวุโสที่สุด เป็นชาวเชียงใหม่ ผลงานของท่านปรากฏอยู่คู่กับวรรณคดีล้านนาเล่มอื่นๆ ที่มีผู้อ้างอิงและศึกษาทั้งทางศาสนาและประวัติศาสตร์ คือ จามเทวีวงศ์ และสังคินิทาน

จามเทวีวงศ์ จัดเป็นหนังสือพงศาวดาร รจนาเป็นภาษาบาลี มี 15 ประการ ปรากฏตอนท้ายทุกประการว่า อันมหาเถรมีนามว่า โพธิ์รังสี ได้แต่งตามคำมหาจาริก สันนิษฐานว่ารจนาราว พ.ศ. 1950-2060 กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ให้พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) เปรียญ ร่วมกับ พระญาณวิจิตร (สิทธิ โจนานนท์) เปรียญ ช่วยกันแปลเป็นภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 และพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก พ.ศ. 2463 เนื้อเรื่องในจามเทวีวงศ์ ว่าด้วยวงศ์ของพระนางจามเทวีที่ได้ครองเมืองหริภุญชัย และประวัติพระศาสนาในล้านนา กล่าวถึงการสร้างเมืองหริภุญชัย ลำปางและการสร้างวัดบรรจพระธาตุคือ พระบรมธาตุหริภุญชัยในสมัยราชวงศ์ของพระนางจามเทวี กล่าวถึงธรรมะของกษัตริย์และความที่ไม่สมควร อันเป็นเหตุให้บ้านเมืองเดือดร้อนล่มจม นับว่าพระโพธิ์รังสีเถระสามารถนำเอาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาสัมพันธ์กับเรื่องราวทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี จึงนับว่าหนังสือ จามเทวีวงศ์ เป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าเล่มหนึ่ง (ลิขิต ลิขิตานนท์, 2523 : 103 และประคอง นิมมานเหมินท์, 2517 : 42)

สังคินิทาน หรือประวัติพระพุทธรูปสังคินิ แม้มิได้ระบุปีที่รจนา แต่สันนิษฐานว่าเป็นระหว่างปี พ.ศ. 1985-2068 เพราะเป็นระยะที่วรรณกรรมบาลีกำลังเฟื่องฟู เนื้อเรื่องใน สังคินิทาน ว่าด้วยประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปสำคัญ ซึ่งหล่อในประเทศลังกาด้วยเงิน ตะกั่ว และทองเหลือง ประวัติการเดินทางมาสู่ประเทศไทยและจังหวัดต่างๆ รวมทั้งเชียงใหม่ ปัจจุบันได้มีผู้แปลเป็นภาษาไทยกลางและพิมพ์เผยแพร่แล้ว (ลิขิต ลิขิตานนท์, 2523 : 104)

2. พระญาณกิตติเถระ เป็นชาวเชียงใหม่ มีอาวุโสกว่าพระสิริมังคลาจารย์ จำพรรษาอยู่วัดปณสาราม (สวนต้นขุ่น) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของนครเชียงใหม่ จากผลงานของท่านที่รจนาไว้ ทำให้ทราบว่าท่านเป็นพระอาจารย์ของพระเจ้าติโลกราชเชื่อว่าท่านเคยไปศึกษาที่ประเทศลังกา ในรัชกาลกษัตริย์กรุงลังกาปรักกรมพายุที่ 6 และพระเจ้าภูวเนกพายุที่ 6 (พ.ศ. 1955-2024) ครั้งนั้นศาสนสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่ อยุรยา ลังกา และพม่า ดำเนินไปด้วยดี พระสงฆ์ล้านนาเดินทางไปประเทศเหล่านี้ได้อย่างเสรี (ลิขิต ลิขิตานนท์, 2523 : 10) ท่านมีชีวิตอยู่ในสมัยพระเจ้าติโลกราชและพระเจ้ายอดเชียงราย งานที่ท่านรจนาขึ้นหลังจากสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 พ.ศ. 2020 ล้วนแต่เป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2517 : 31) ผลงานของพระญาณกิตติเถระรจนาคัมภีร์อธิบายเรื่องเกี่ยวกับพระวินัย และพระอภิธรรมและบาลีไวยากรณ์ อันมีชื่อตามลำดับนี้

พระวินัย

1. สมันตปาสาทิกา อรรถโยชนา อธิบายศัพท์ คำ ข้อความยากในอรรถกถาวินัยปิฎกชื่อ สมันตปาสาทิกา ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบัญญัติ ข้อแนะนำตักเตือนและบทลงโทษ สำหรับพระภิกษุผู้ผิดวินัย เป็นต้น
2. ภิกษุปาฏิโมกข์คณฐิติปณี มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระปาฏิโมกข์ หรือศีลของพระภิกษุโดยเฉพาะ เช่น สงฆ์ควรปฏิบัติอย่างไรก่อนพิธีสวดปาฏิโมกข์ และอธิบายขยายความในพระปาฏิโมกข์ รัตนเมื่อ พ.ศ. 2035
3. สีมาสังกรวินัยวจัดัย วินัยปิฎกกล่าวถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และสำคัญที่สุดของพระสงฆ์ คือ สีม่า ซึ่งคู่กับพระอุโบสถ หรือโบสถ์ เป็นที่ทำสังฆกรรม กิจกรรมที่ต้องทำด้วยความสามัคคีเป็นเอกฉันท์ มีเสียงคัดค้านเพียงเสียงเดียว สังฆกรรมนั้นย่อมเป็นโมฆะ

พระอภิธรรม

1. อัญญาสาลินีอรรถโยชนา คัมภีร์อธิบายอัญญาสาลินี อรรถกถาอภิธรรมธัมมสังคณีโดยพระพุทธรโฆสาจารย์
2. สัมโมหวิโนทนี อรรถโยชนา คัมภีร์อธิบายอรรถกถาอภิธรรมวิภังค์ โดยพระพุทธรโฆสาจารย์
3. ปัญจกรณฎฎกถา อรรถโยชนา และเชื่อว่าท่านญาณกิตติเถระคงรจนาคู่มืออธิบายอภิธรรมที่เหลืออีก 5 คัมภีร์ คือ ชาติกถา บุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปิฎจฺจาน รวมเรียกว่า ปัญจปกรณ์ฎฎกถา ที่ท่านพุทธรโฆสาจารย์รจนาไว้ ท่านพุทธกิตติเถระชาวลังกาได้กล่าวว่ คัมภีร์เหล่านี้และคัมภีร์อื่นๆ อีกหลายคัมภีร์จารด้วยอักษรขอม ส่งจากประเทศไทยไปถวายเป็นบรรณาการแก่พระมหาเถรปุริตคามธัมมลังสิริกาสุมนตีสส แห่งปรมานันทวิหาร เมืองกอลเล ประเทศลังกาโดยผ่านราชทูตไทย
4. อภิธัมมัตถวิภาวินี ปัญจิกา อรรถโยชนา คัมภีร์อธิบายอภิธัมมัตถวิภาวินี ซึ่งรจนาโดยพระสุมังคล ชาวลังกา ท่านรจนาเรื่องนี้ที่วัดปณสาราม เมื่อ พ.ศ. 2045

ไวยากรณ์

1. มุลกัจจายนอรรถโยชนา คู่มืออธิบายบาลีไวยากรณ์สายกัจจนะ ซึ่งพระกัจจายนเถระ ภิกษุรุ่นหลังท่านพุทธรโฆสาจารย์ (พุทธศตวรรษที่ 11-12) รจนามุลกัจจายนวยากรณ์ (ลิขิต ลิขิตานนท์, 2527 : 478-480)
วรรณกรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ท่านญาณกิตติเถระได้รจนาระหว่างปี พ.ศ. 2028-2043 ท่านเป็นนักปราชญ์ล้านนาที่รจนาวรรณกรรมไว้มากกว่าผู้อื่น (ลิขิต ลิขิตานนท์, 2523 : 106)

3. พระสิริมังคลาจารย์ ไม่อาจทราบแน่ชัดว่าพระสิริมังคลาจารย์มีประวัติความเป็นมาอย่างไร นอกจากสันนิษฐานจากผลงานของท่านท่านเป็นชาวเชียงใหม่มีชีวิตรอยู่ราว พ.ศ. 2020-2100 ประจำอยู่วัดสวนขวัญ (วัดตำหนักในปัจจุบัน) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้จากตัวเมืองเชียงใหม่ไปประมาณ 4 กิโลเมตร ท่านเคยไปศึกษาที่ลังกา และเคยเป็นอาจารย์ของพระเมืองเกษเกล้า (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2528 : 116)

สิงขะ วรรณสัย, (2523 : 18) กล่าวว่าผลงานของพระสิริมังคลาจารย์คงเป็นช่วงที่ท่านจำพรรษาที่วัดตำหนักสวนขวัญ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง เชียงใหม่ และคงใช้เวลาค้นคว้ารจนาคัมภีร์ต่างๆ จากหอธรรมที่ท่านรวบรวมไว้ เพราะว่าปรากฏว่าผลงานของท่านมีการอ้างอิง บอกถึงที่มาโดยละเอียด นับว่าท่านเป็นนักปราชญ์ที่มีผลงานอ้างอิงที่ก้าวหน้าเกินยุคสมัยของท่านมาก

อุดม รุ่งเรืองศรี และ สดุดณ จังกาจิตต์ ศึกษาผลงานของท่านและได้แบ่งผลงานของท่าน สรุปผลงานประเภทนี้มีด้วยกัน 3 เรื่อง ดังนี้

การอธิบายคัมภีร์ที่มีมาแต่เดิม ดังนี้

1. เวสสันดรทีปนี รจนสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2060 ในรัชกาลพระเมืองแก้ว อธิบายอรรถกถาเวสสันดรชาดก เกี่ยวกับความเบ็ดเตล็ดเกร็ดเล็กน้อยต่างๆ ที่น่าสนใจ ตลอดจนวิธีแบ่งคาถาในเวสสันดรชาดกอีกด้วย คัมภีร์นี้มีความยาวนับต้น 40 ผูก บั้นปลาย 10 ผูก

2. สังขยาปกาสกุฎา เป็นหนังสืออธิบายคัมภีร์สังขยาปกาสกะ ที่พระญาณวิลาสเถระชาวเชียงใหม่รจนาเมื่อ พ.ศ. 2059 เพื่อให้เข้าใจง่ายยิ่งขึ้น รจนาเมื่อ พ.ศ. 2063 จำนวน 2 ผูก

3. มังคลัตถทีปนี หรือ มงคลทีปนี เป็นวรรณกรรมเรื่องเอกที่มีชื่อเสียงยิ่งของพระสิริมังคลาจารย์ รจนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2067 เพื่อเป็นการอธิบายความในมงคลสูตร ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 2 แห่ง คือ ในขุททกปาฐะและสุตตนิบาต ซึ่งทั้งสองนี้อยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มีอรรถกถาชื่อ ปริมัตถโชติกา ซึ่งพระพุทธรโฆสะเป็นผู้รจนไว้อันเป็นพระสูตรที่แสดงถึงการปฏิบัติที่เป็นมงคลรวม 38 ประการ เช่น การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต ฯลฯ ท่านได้อธิบายถึงความหมายของพระสูตรนี้โดยละเอียดด้วยภาษาบาลีอันไพเราะและสละสลวย และนำเรื่องจากคัมภีร์และชาดกอื่นๆ มาอธิบายประกอบมังคลัตถทีปนี นี้ได้แปลเป็นภาษาไทยความยาว 893 หน้า และพิมพ์เผยแพร่หลายครั้งแล้ว เพราะเป็นหลักสูตรที่ผู้เรียนปริยัติธรรมจะต้องศึกษา คัมภีร์ที่รจนขึ้นใหม่ มีเพียงเรื่องเดียว คือ

1. จักกวาฬทีปนี ซึ่งเรื่องนี้ท่านได้ผูกโครงเรื่องขึ้นก่อน โดยแบ่งเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับจักรวาลออกเป็นตอนๆ จากนั้นก็อธิบายเรื่องราวตอนนั้นๆ อย่างละเอียดลออ โดยอ้างหลักฐานจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ มาประกอบ รจนเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2063 กล่าวถึงเรื่องราวในจักรวาลหรือโลกธาตุ พรรณนาถึงภูมิที่เกิดของสัตว์ทั้งหลาย อาหารของสัตว์ ภูเขา แม่น้ำ เทวดา อสูร ฯลฯ ดังนี้

- ภูเขา พรรณนาถึงเขาพระสุเมรุ เขาสัตตบริภัณฑ์และเขาต่างๆ ในป่าหิมพานต์
- สระ พรรณนาถึงสระอโนดาต ภัณฑุญญมณฑก รถกรก จักกัณฑ์ กุณาล ฯลฯ
- นที พรรณนาแม่น้ำต่างๆ เช่น คงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู มหิ ฯลฯ
- ทวีป พรรณนาชมพูทวีป อุตตรกุรุทวีป บุพพวิเทก และอมรโคยาน เป็นต้น

- ภูมิของสัตว์ต่างๆ เช่น อบายภูมิ คือ นิสยะ ตีระจวนโยนิ เปตวิสัย อสุรกาย และมหานรก 8 ขุม เช่น สัตว์ชิวะ กาลสุตตะสังขตตะ ปตาปนะ เป็นต้น

- อสุร พรธรรณา เวปจิตต สัมพร อสุโรช ปหารท ราหุ เป็นต้น
- ภูมมเทวดา คือ เทวดาที่อยู่บนพื้นดินและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือทรงคุณประโยชน์ต่างๆ
- อากาศเทวดา กล่าวถึงเทพที่สถิตอยู่ในอากาศ แต่อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าชั้นจตุรหาราชิก
- มหเสกขเทวดา กล่าวถึง เทวดาที่สูงศักดิ์ต่างๆ ในภวามาวจรเทวโล
- พรหม กล่าวถึง พรหมต่างๆ ในพรหมโลก

นอกจากนี้ยังได้พรรณนา หรือวินิจฉัยเบ็ดเตล็ด ประกอบด้วย เรื่องอายุ อาหาร การคำนวณภูมิเรื่องต้นไม้ เรื่องโลก โลกธาตุ และเรื่องความไม่มีที่สิ้นสุด ตลอดจนคำศัพท์ต่างๆ ก็ได้อธิบายไว้เช่น ขันรโลก ธาตุโลก อายตนโลก วิบัติภวโลก ฯลฯ เมื่อพิจารณาวิธีการรจนาคัมภีร์ทั้ง 4 เรื่องแล้ว จะเห็นว่าพระสิริมังคลาจารย์รจนาคัมภีร์แต่ละเรื่องขึ้นเพื่ออธิบายขยายความ ที่ยากหรือค่อนข้างยากให้คนทั่วไปเข้าใจรู้เรื่องอย่างแจ่มแจ้ง อันเป็นจุดประสงค์สำคัญของผลงานกลุ่มแรก ส่วนผลงานที่รจนาใหม่คือ การอธิบายเรื่องจักรวาลนั้น ก็เพื่อต้องการให้ชาวล้านนาที่สนใจและมีได้เป็นนักปราชญ์ที่ต้องการจะทราบ เรื่องจักรวาลอย่างถ่องแท้ละเอียดพิสดารตามแนวของพุทธศาสนาได้สามารถเข้าใจเรื่องราวได้อย่างชัดเจนขึ้น โดยไม่ต้องค้นคว้าหาอ่านมากมาย

ผลงานของพระสิริมังคลาจารย์ยังสะท้อนให้เห็นความสนใจและการใฝ่หาความรู้ด้านพุทธศาสนาและวิชาการแขนงต่างๆ ของชาวล้านนาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-21 มีมากเพียงใด ทั้งยังเป็นความสนใจที่จะใฝ่หาความรู้นั้นๆ อย่างแตกฉานอีกด้วย (อุดมรุ่งเรืองศรี, 2528 : 116-117 และ สดุกถน จังกาจิตรต์, 2521 : 142-155)

4. พระรัตนปัญญาเถระ หรือพระสิริรัตนปัญญาเถระ พระเถระชาวเชียงรายรูปนี้ เป็นพระภิกษุรุ่นเดียวกับพระสิริมังคลาจารย์ เป็นเชื้อพระวงศ์ในราชวงศ์มังราย อุปสมบทและพำนักอยู่ที่วัดป่าแก้ว เชียงราย ต่อมาได้มาศึกษาต่อที่เชียงใหม่ และพำนักอยู่วัดสี่หลาราม หรือวัดเจ็ดยอดในปัจจุบัน มณี พยอมยงค์กล่าวว่าท่านเคยพำนักที่วัดพ่อนสร้อย (เดินอยู่ใกล้ตลาดประตูเชียงใหม่) ก่อนจนได้เป็นเจ้าอาวาส จากนั้นจึงย้ายไปเป็นเจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอดในสมัยพระเมืองแก้ว ซึ่งเป็นพระอารามหลวง

ผลงานของพระรัตนปัญญาเถระมีดังนี้

1. มาตีกัตตสรูปอภิธัมมสังคณี เป็นคัมภีร์อธิบายพระอภิธรรม ไม่ปรากฏปีที่รจนา
2. วชิรสารัตถสังคหะ รจนาเมื่อ พ.ศ. 2078 ที่วัดมหาวันาราม เชียงใหม่ เป็นเรื่องศัพท์ย่อๆ ซึ่งเมื่อขยายใจความออกมาแล้วจะทำให้รู้ความหมายได้แจ่มชัด หรืออาจเรียกว่าเป็นหัวใจของธรรมะต่างๆ

3. ซินกาลมาลี หรือ ซินกาลมาลีปกรณ์ คัมภีร์นี้เริ่มรจนาเมื่อ พ.ศ. 2060 ในพรรษาที่ 23 ของพระรัตนปัญญา รัชสมัยพระเมืองแก้ว เนื้อเรื่องกล่าวถึงกาลของพระพุทธเจ้า โดยเรียบเรียงอย่างมีระเบียบ จึงได้ชื่อว่า ซินกาลมาลีปกรณ์ รจนาถึงกาลก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้โดยพิศดาร ว่าด้วยพุทธกิจว่าทรงทำอะไร ประทับอยู่ที่ไหน จนกระทั่งดับขันธปรินิพพาน กากำสังคายนาครั้งต่างๆ การจำแนกพระบรมธาตุ การเผยแพร่พุทธศาสนาไปยังประเทศต่างๆ ให้เวลาและสถานที่อย่างชัดเจน บอกกำหนดปีโดยครบถ้วน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงประวัติของบุคคลและสถานที่ของเมืองสำคัญ คือ เชียงแสน เชียงราย ลำพูน และเชียงใหม่ รจนาเสร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2071 มีความยาว 14 ผูก กับ 14 ลาน วรรณกรรมบาลีเล่มนี้ถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ล้านนาที่ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้เป็นอย่างดี และเป็นที่ยึดถือตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งผู้รจนาก็ได้แสดงความมุ่งหมายในการแต่งไว้อย่างละเอียด สมกับที่เป็นผลงานชิ้นสำคัญ

ซินกาลมาลีปกรณ์ นับเป็นผลงานชิ้นเอกของนักปราชญ์ชาวล้านนา ที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอื่นๆ มากมายหลายภาษา รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตถึง 5 ท่าน ช่วยกันแปลเป็นภาษาไทยกลาง ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 จึงโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์แจกเป็นครั้งแรกในงานพระศพของพระราชวงศ์ เมื่อ พ.ศ. 2451 ต่อมาเสฐียร พันธรังษี ได้แปลเป็นภาษาไทยเป็นครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2474 ใช้ชื่อว่า ซินกาลมาลีนิ และในราว พ.ศ. 2500 แสง มนวิฑูร ได้แปลเป็นภาษาไทยขึ้นอีกเป็นครั้งที่ 3 มีเชิงอรรถ อธิบายความให้เข้าใจง่ายขึ้น

การแปลเป็นภาษาต่างประเทศเริ่มด้วย ยอร์ช เซเดส์ แปลเป็นภาษาฝรั่งเศส โดยตีพิมพ์คู่กับภาษาบาลี ลงในวารสารวิชาการของฝรั่งเศสติดต่อกัน 6 ฉบับ เมื่อ พ.ศ. 2468 สมาคมบาลีปกรณ์ ลอนดอน ประเทศอังกฤษ ได้พิมพ์เป็นภาษาบาลีด้วยอักษรโรมัน ต่อมาก็ได้พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษด้วย ในประเทศลังกา พระภิกษุชื่อพุทธกัตติก็ได้แปลเป็นภาษาสิงหล พิมพ์คู่กับภาษาบาลี เมื่อ พ.ศ. 2498 จึงนับได้ว่าเป็นวรรณคดีล้านนาที่ได้รับการแปลและพิมพ์เผยแพร่มากที่สุด ซินกาลมาลีปกรณ์ จึงเสมือนเป็นคู่มือที่นักศึกษาชาวต่างประเทศได้ใช้เป็นหลักในการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีของไทย มานานแล้ว (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2528 : 118, ลิขิต ลิขิตานนท์, 2523 : 110 และประคอง นิมมานเหมินท์ 2517 : 46)

5. พระพุทธพุกาม และพระพุทธญาณเจ้า ไม่ทราบประวัติของพระเถระทั้งสองท่านนี้ แต่ผลงานของท่านที่ปรากฏคือ มูลศาสนา ได้ระบุชื่อผู้รจนาไว้ในตอนท้ายของเรื่องนี้ ระยะเวลาที่รจนาก็ไม่ทราบแน่นอน เป็นหนังสือที่เก็บความรู้ ประวัติทางศาสนาจากที่มาหลายคัมภีร์ นำมารจนาไว้โดยละเอียด รวมทั้งแทรกเรื่องราวประวัติศาสตร์ และความเป็นไปของประชาชนในแหลมสุวรรณภูมิสมัยโบราณด้วย นับเป็นหนังสือคู่กับ จามเทวีวงศ์ และ ซินกาลมาลีปกรณ์ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2517 : 52-56) หนังสือเล่มนี้รจนาเป็นภาษาล้านนา

6. พระสุวณฺณรังสีเถระ พระภิกษุชาวเชียงใหม่รูปนี้ ต่อมาได้ไปจำพรรษาอยู่ที่วัดวิชยาราม นครเวียงจันทน์ประเทศลาว และได้รับแต่งตั้งเป็นพระสังฆราช ท่านได้รจนาคัมภีร์ 2 เรื่อง คือ คันถาภรณ์ฎีกา ซึ่งเป็นหนังสืออธิบายคัมภีร์ชื่อ คันถาภรณ์ะ ของชาวพม่า อันว่าด้วยหลักเกณฑ์ทางภาษาบาลี รจนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2128 หลังจากนั้นท่านได้รจนารื่อง ปฐมสัมโพธิกถา ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. 2388 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงนิพนธ์เรื่อง ปฐมสมโพธิกถา โดยถือเอาปฐมสัมโพธิกถาเป็นฉบับภาษาบาลีของพระสุวณฺณรังสี เป็นหลักในการเรียบเรียง (ลิขิต ลิขิตานนท์, 2523 : 116)

7. พระพรหมราชปัญญา ท่านได้รจนาคัมภีร์ชื่อ รัตนพิมพวงศ์ อันเป็นตำนานในการสร้างพระแก้วมรกต

8. พระอุตตารามเถระ ได้รจนาคัมภีร์ชื่อ วิสุทธีมคคทีปนี อันเป็นการอธิบายความในวิสุทธีมรรคของพระพุทฺธโฆสจารย์ แต่ต้นฉบับยังค้นหาไม่พบ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2528 : 116)

รายนามของกวีล้านนาที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนั้น เป็นยุคของวรรณกรรมบาลีที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนาและพระไตรปิฎกทั้งสิ้น และเป็นช่วงที่กล่าวได้ว่าเป็นยุคทองของวรรณกรรมล้านนาคือรัชกาลของพระเจ้า ตีโลกราช และพระเมืองแก้ว นับเป็นเวลาภายหลังที่ได้มีการกระทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลก ที่วัดเจ็ดยอดเสร็จสิ้นลงเมื่อ พ.ศ. 2020 ทำให้มีนักปราชญ์ทางวรรณกรรมบาลีเกิดขึ้นมากมาย จนอาจกล่าวได้ว่าล้านนานั้นเป็นผู้นำในด้านวรรณกรรมบาลีของไทยมาจนปัจจุบัน นี้ ทั้งนี้เพราะคณะสงฆ์ไทยยังได้ใช้ตำราคัมภีร์อันเป็นผลงานของนักปราชญ์ดังกล่าวเป็นหนังสือเรียนในการสอบบาลีสนามหลวงของพระภิกษุมาจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงที่เชียงใหม่หรือล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่านั้น นับว่าเป็นช่วงที่เสื่อมทางด้านการศึกษาหาความรู้และการรจนาคัมภีร์ เพราะบ้านเมืองไม่สงบ จนกระทั่งเชียงใหม่ได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่งในสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน จึงปรากฏผลงานของกวีล้านนาอีกส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นกวีที่ประจำราชสำนักเจ้าหลวงผู้ครองเมืองต่างๆ เช่น เชียงใหม่ ลำปาง เป็นต้น ส่วนมากเป็นวรรณกรรมที่เป็นไปเพื่อความบันเทิง และกวีก็มักเป็นขราวาสที่เคยบวชเรียนมาก่อน เช่น พระยาพรหมโวหาร เป็นต้น

9. พระยาโลมาวิสัย เป็นกวีในราชสำนักเจ้าหลวงลำปาง เดิมเป็นชาวจังหวัดเชียงราย เป็นผู้ที่มีความเปรี๊ยะปราดสามารถยิ่งผู้หนึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะมีชีวิตอยู่ราว พ.ศ. 2330 ในสมัยที่เจ้าคำสม เจ้าดวงทิพย์ เจ้าหนานไชยวงศ์ เจ้านันทิยะ และเจ้าอินทร์ เป็นผู้ครองนครลำปาง ตามลำดับ พระยาโลมาวิสัยน่าจะรับราชการเป็นอาลักษณ์ในคุ้มหลวงลำปาง และต่อมาในสมัยเจ้าหลวงวรญาณรังสี ท่านก็คงยังรับราชการอยู่อีกหลายปี มณี พยอมยงค์สืบค้นทราบว่าผู้สืบเชื้อสายของพระยาโลมาวิสัย ปัจจุบันใช้นามสกุล “ไสยวงศ์” และได้อพยพจากลำปางมาตั้งรกรากที่บ้านท่าวังพร้าว ใกล้กับสะพานแม่ขาน อำเภอสันป่าตอง เชียงใหม่ พระยาโลมาวิสัยมีความสามารถทั้งการประพันธ์โคลงและคำว่ ผลงานเท่าที่ทราบมีดังนี้

1. โคลงหงส์พาคำ ประพันธ์ด้วยโคลงสี่สุภาพสลับกับโคลงสาม และโคลงสอง จำนวน 907 บท ประพันธ์ในปี พ.ศ. 2395

2. คำวชหงส์พาคำ เนื้อเรื่องเหมือนโคลงหงส์พาคำ แต่ประพันธ์ด้วยฉันทลักษณ์คำวช ซึ่งเป็นฉันทลักษณ์ที่ได้รับความนิยมมากในยุคนั้น นับเป็นกวีล้านนาคนแรกที่ใช้คำประพันธ์คำวชเขียนวรรณกรรมเรื่องยาวเพื่อความบันเทิง

3. คำวชเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ เมื่อเรื่องคำวชหงส์พาคำประสบความสำเร็จได้รับความนิยมจากมหาชน จึงได้ประพันธ์คำวชเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ ในเวลาต่อมา (มณี พยอมยงค์, 2516 : 90)

10. พระยาปัญญาพิทราจารย์ (พระยาพื้น) ไม่ทราบประวัติที่แน่นอน กล่าวกันว่า ท่านเป็นชาวเชียงใหม่โดยกำเนิด บ้านอยู่ทิศตะวันตกของวัดผ้าขาว อำเภอเมือง เชียงใหม่ ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า พระยาพื้น สันนิษฐานว่ามีชีวิตร่วมสมัยกับพระยาโลมาวิสัย เชื่อกันว่าท่านทั้งสองเคยพบและประลองฝีปากคำโคลงกัน ทั้งนี้เพราะต่างก็เป็นกวีในราชสำนัก แต่คนละเมือง พระยาพื้นประจำราชสำนักนครเชียงใหม่ ปัจจุบัน ลูกหลานท่านใช้นามสกุล พื้นพิทรา

มณี พยอมยงค์ อ้างว่าได้พบตำราของพระยาพื้นว่าด้วยศัพทศาสตร์ และตำรา โคลง ฉันท กาพย์ กลอน เขียนโดยพระยาปัญญาพิทราจารย์ ซึ่งระบุปี พ.ศ. ต่างๆ กัน มีระยะเวลาถึง 4 เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่คือ เจ้าหลวงช้างเผือกธรรมลังกา พ.ศ. 2357 เจ้าหลวงเศรษฐี (คำพื้น) พ.ศ. 2464 เจ้าหลวงแผ่นดินเย็นพุทธวงศ์ พ.ศ. 2368 และพระเจ้ามโหตรประเทศ พ.ศ. 2389 จึงไม่ทราบว่าท่านเกิดเมื่อใด และถึงแก่กรรมปีไหน เล่ากันว่าหลังจากท่านถึงแก่กรรมแล้ว ลูกหลานของท่านได้ขนเอาคัมภีร์ใบลานและพิงหนิงสาของท่านไปไว้วัดผ้าขาวถึง 4 เล่มเกวียน แสดงให้เห็นว่าท่านเป็นนักปราชญ์ นักศึกษา และกวีสำคัญคนหนึ่งของล้านนา

ผลงานของพระยาปัญญาพิทราจารย์เท่าที่ทราบมีดังนี้

1. คำยอคุณพระพุทธรเจ้า ซึ่งเรียกกันว่ายอคุณแบบสุเมรฤาษี
2. คำประกาศเทพยดา
3. คำแผ่กุศลแก่เทวดา
4. คำแผ่กุศลแด่เทพเจ้าดาวนพเคราะห์ทั้งหลาย
5. คำเรียกขวัญลูกแก้ว (เรียกขวัญนาค)
6. เวลาสำนวนมหาชาติจากของเก่าบางกัณฑ์ เช่น กัณฑ์กัณฐก มัทรี มหาราชและ นครกัณฑ์
7. คำวชอุทธรณ์ คำสอนต่างๆ
8. โคลงคำสอน คล้ายโคลงโลกนิติ

หากจะพิจารณาตามลักษณะแห่งการประพันธ์ จะเห็นได้ว่าพระยาปัญญาพิทธภคารย์ จะต้องเคยบวชเรียนในพระพุทธศาสนาจนมีความรู้เชี่ยวชาญทางอรรถบาลีเป็นอย่างดี เพราะเนื้อความที่ท่านแต่งเกือบจะทุกเรื่องเต็มไปด้วยศัพท์ภาษาบาลี และนำมาใช้ติดต่อเชื่อมกันได้อย่างเหมาะสม มีข้อความเปรียบเทียบลึกซึ้งกินใจอย่างน่าพิศวง ในด้านคำเรียกขานวณาคและคำโอกาสเวทาทานั้น นับว่าเป็นแบบฉบับของอาจารย์เวทาทานในปัจจุบันเลยก็ทีเดียว (มณี พยอมยงค์, 2516 : 94-109)

ตัวอย่างคำเรียกขานวณาคแล้ว

“สรีสวัสดิ์ ไชยมังคลอันประเสริฐ วันนี้เป็นวันอันล้ำเลิศมหาอุจจา เอาศักราชมาตั้งเล่า เอาร้อยแปดเข้ามาหาร ปัญจมานคุณใส่ ดิถีไล่เป็นขอม เกณฑ์เดือนรอมเข้าบวก เอาเลขเก้าลวดลงหาร เศษเป็นฐานไชยโชค อุตตมโยคใสสรี เป็นเกิน (บันได) แก้วสวัสดิ์ แควนยั้ง เทพไถ่มีงมเหล็กขา เกวบุตรตาตนใหญ่ ยกย้ายเข้าสู่รวายศรี จันตะดีเรียงอยู่ นักขัตตฤกษ์คุ่มหาไชย อังคารไปสู่เมษ ได้ เกษตรตัวดี สุขสรีย้ายจาก เป็นอุตตมาสมหาไชย ราชูไปเป็นหมู่ พุทธเข้าสู่เมณฑุ...ฯลฯ.....”

11. ศรีวิไชย (ไข) เดิมมีชื่อว่า ไข เป็นบุตรนายน้อยเทพ นางแก้ว เทพยศ ชาวบ้านศรีล่อ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ได้บวชเรียนเป็นสามเณรอยู่ที่วัดศรีบุญเรือง จนอายุได้ 18 ปี จึงลาสิกขาบท มีความถนัดพิเศษในการแต่งคำหรือเพลงยาว (คำวไข) อายุประมาณ 20 ปี ได้สมัครเป็นลูกจ้างพ่อค้าช้างเดินทางไปตามเมืองต่างๆ ต่อมาเป็นกามโรจนตาบอดทั้งสองข้างที่เมืองน่าน จึงกลับมาอยู่ข้างวัดศรีบุญเรือง เมืองแพร่ เมื่อภรรยาคนแรกถึงแก่กรรม ได้ซื้อนางสมมาเป็นภรรยาคนที่ 2 นางสมสามารถเป็นเสมียนเขียนคำประพันธ์ตามคำบอกของศรีวิไชยได้เป็นอย่างดี ศรีวิไชยมีชื่อเสียงด้านปฏิภาณกวี สามารถแต่งคำวชมเรือนหลวงเจ้าผู้ครองนครแพร่ได้เพียงแต่ใช้มือคลำเท่านั้น และได้แต่งคำวชมประตูหน้าต่างเรือนหลวงไว้ ดังนี้

“จักจัดอ่านนับ ประตูไข สะลอกนอกใน นับไปหมดเสียง มีเจ็ดสิบสอง เหล็กทอง กลมเกลี้ยง จดจันเจียงแซวไว้ ศรีวิชา ตัวข้าบาทไถ่ จักใส่ชื่อตั้งทวารา ประตูนี้ขึ้น ชื่อชั้นคำขา เข้าแล้วออกมา งามเหลือเก๋าน้อย ประตูตัวนสอง ชื่อฟองคำสร้อย คำไหลมากอย พ่อข้าว.....ฯลฯ....”

ผลงานของศรีวิไชย (ไข) มีดังนี้

1. คำวขอบัวรวงศ์หงส์อามาตย์
2. คำวขอสมภมิตร
3. คำวขอสุวัณณเมฆะหมาขนคำ
4. คำวขอจันทกุมาร
5. คำวเจี้ยวปล้นคุ่มหลวง (มณี พยอมยงค์, 2516 : 119-124 และสุรสิงห์สำรวม จิมพะเนา, 2521 : 3)

12. ท้าวสุนทรพจนกิจ เป็นชาวเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เดิมชื่อบุญมา พ่อชื่อคัมภีระ แม่ชื่อเกียง เคยอุปสมบทเป็นสามเณร เมื่อลาสิกขาแล้วจึงถูกเรียกตามแบบชาวเชียงแสนว่า ใหม่บุญมา คำว่า ใหม่ เหมือนคำว่า น้อย ที่ใช้นำหน้าชื่อผู้เคยบวชเณร ท่านอพยพจากเชียงแสนมาเมื่อ พ.ศ. 2424 เป็นผู้มีอุปนิสัยชอบในการแต่งคำว่แต่งชอ โดยเฉพาะ คำว่ใช้ ได้รับจ้างเขียนเป็นประจำจนมีชื่อเสียงเลื่องลือทั่วเชียงใหม่

ต่อมาได้เป็นที่โปรดปรานของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้แต่งบทละครบ้าง เรื่องอื่นๆ บ้าง เป็นที่พอพระทัย จึงแต่งตั้งให้ใหม่บุญมาเป็นท้าวสุนทรพจนกิจ ชีวิตบั้นปลายได้อุปสมบทอีกครั้งหนึ่ง และได้เป็นเจ้าอาวาสวัดพันตอง เชียงใหม่ พระสุนทรพจนกิจถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2480 อายุ 72 ปี ท่านเป็นภริยาแม่แม่เป็นพระภิกษุแต่เดิมเหล่าบ่อยๆ อ้างว่าถ้าไม่ดื่มจะเขียนบทกวีไม่ออกบทประพันธ์ที่แต่งมีมากมาย แต่สูญหายเป็นส่วนมาก

ผลงานของท้าวสุนทรพจนกิจ เท่าที่ทราบมีดังนี้

1. ชอคำว่เชียงแสน เป็นตำนานเรื่องพระศรีวิชัย วัดบ้านปาง ซึ่งสิงขะ วรรณสัยได้ปริวรรตเป็นอักษรไทยกลาง ให้ชื่อว่า สารประวัติครุมาศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย
2. ชอพระลอเด็นดง
3. บทละครเรื่องน้อยใจยา นางแว่นแก้ว ซึ่งเป็นบทละครร้องที่เลียนแบบละครเรื่องของกรุงเทพฯ แต่ท่านนำมาดัดแปลงเป็นละครชอ โดยใช้ทำนองชอของล้านนามาประยุกต์เป็นเพลงร้องต่างๆ และที่เป็นอมตะมาจนปัจจุบันนี้ก็คือ เพลงน้อยใจยา ซึ่งเป็นคำร้องและทำนองของท้าวสุนทรพจนกิจ ส่วนเนื้อเรื่องนั้น พระราชชายาทรงคิดเค้าโครงเรื่องให้
4. ชอยื่น เป็นคำร้องเพื่อขับร้องรับเสด็จ รัชกาลที่ 7 พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งเสด็จเชียงใหม่ และสมโภชช้างเผือก
5. ชอพม่าเสเลเมา เพลงฮ่อ เรื่อง เจ้าสุวัตร นางบัวคำ
6. ชอเสเลเมาลำดับกัณฑ์เรื่อง มหาชาติ
7. คำว่รำการสุขาภิบาล
8. ชอเรียกขวัญลูกแก้ว

13. เจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สีROSS) เป็นโอรสเจ้าน้อยกาวิละ เจ้านายในราชสกุลเชียงตุง (เขมรัฐ) ที่อพยพมาอยู่เชียงใหม่ กับเจ้าหญิงจันทน์หอม ณ เชียงใหม่ เจ้าสุริยวงศ์รับราชการในสมัยพ่อเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ (ระหว่าง พ.ศ. 2440-2452) เป็นผู้ที่มีความสามารถและเชี่ยวชาญหลายด้าน เป็นกวีที่ฝักใฝ่โคลง ฉันท์ เป็นนายช่างเอกที่มีความชำนาญสูงยิ่งในการแกะสลัก ผลงานช่างของท่านคือ แก่นแก้วพระพุทธรูปและสัตตปรภักดิ์ (เชิงเทียนขนาดใหญ่) ปัจจุบันอยู่ในวัดสำเภา เชียงใหม่ ด้านราชการงานปกครอง เป็นนายกองตระเวนด่านชายแดนด้านแม่ฮ่องสอน ขุนยวม ซึ่งมีโจรผู้ร้ายชุกชุม จนเป็นที่เกรงขามทั้งคนไทยและคนต่างชาติ สมรสกับเจ้าหญิงสุคัณธา ณ เชียงใหม่ ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2478 ท่านเป็นต้นสกุลสีROSS

ผลงานของท่าน มีดังนี้

1. คำขอเรื่อง หงส์หิน

2. มหาชาตินครกัณฑ์สมัยใหม่ ชาวบ้านเรียกว่า นครเจ้าสุริยะ หรือ นครสมัย

ตัวอย่างมหาชาตินครสมัย (ตอนพรรณนาจตุรงคเสนา)

“.....รถเกวียนครางคะครื้น นับหลายหมื่นมวลมี สารดีขับแล่น วาดแล้แกว่ง แพรวพราว บางเหล็มใส่กะไหล่เดินชาวเขียนพาด ดูสะอาดติดยาง รถยนต์คราวเที่ยวไต่ ขับรถไขว่สานสน พะตึนบนหนังฟอก กระจกรอบปิดตัน เพื่อหื้อกันลมฝุ่น ละอองมุกมุ่น มัวควัน รถยนต์คั่นน้อยใหญ่ ขับอวดให้สาวดู แต่งตัวหรุขึ้นขี่ รถแก๊กซี่ขับเอง ชุมนักเลง หุมชอบ ขี่เกี่ยวปลอบนารี บางเหล็มทาทาเป็นสีลูกหว้า บางเหล็มทาทาสีกรมท่าเขี้ยวขาว บางเหล็มทาทาสีแดงพราวสะอาด ชักเส้นพาดเขียนดี ดุมคัซซีซ่อมใหม่.....ฯลฯ.....”

(มณี พยอมยงค์, 2516 : 125-141)

<http://www.kasetsoomboon.org/oldweb/index.php/en/web-board/article/culture-a-tradition/331-2009-09-02-01-35-41.html>

ภูมิธรรม

ศาสนสถาน

- สถาปัตยกรรมล้านนา
- สถาปัตยกรรมพม่า
(ม่าน)
- สถาปัตยกรรมไทใหญ่
(ไต)
- สถาปัตยกรรมภายใต้
การปกครองของสยาม

TIME LINE

ที่มา : ตากล้องก๊อ๊กแก๊ก

<http://lampangluang-lp.go.th/วัดพระธาตุลำปางหลวง/>

สถาปัตยกรรมล้านนา ในยุคทองของล้านนา รูปแบบสำคัญของวิหารล้านนา คือ การยกเก็จอันสัมพันธ์กับการซ้อนชั้นหลังคา โครงสร้างหลักของวิหารได้แก่ วิหารแบบเปิดหรือที่เรียกว่า “วิหารป๋วย” และวิหารแบบปิด ตัววิหารใช้เป็นที่พักประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ โดยมีพระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางของวัด ซึ่งทั้งวิหารและพระธาตุเจดีย์อยู่ในแนวเดียวกัน รวมทั้งซุ้มประตูโขงที่เป็นประตูทางเข้าด้านหน้าวัด นอกจากวัดจะมีคุณค่าในด้านศิลปกรรมล้านนาแล้ว วัดยังมีความสำคัญกับชาวล้านนาในฐานะที่เป็นศูนย์รวมจิตใจมาแต่อดีต เพราะเป็นสถานที่สำหรับศึกษาหาความรู้ทั้งในทางธรรมและในทางวิชาการอื่น ๆ ดังจะเห็นว่าภายในวัดมีการสอนภาษาบาลี สอนพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า รวมถึงเป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่งานศิลปกรรมทางศาสนาที่สะท้อนให้เห็นความงามจากพลังแห่งความศรัทธาที่เหนือการประเมินค่าได้

สถาปัตยกรรมพม่า(ม่าน) พุทธศตวรรษที่ 24 ศิลปะแบบพม่าพุกามได้เผยแพร่ขยายมาทางเชียงแสน ซึ่งตรงกับการกวาดต้อนครัวเรือนเชียงแสนมายัง เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ในสมัยพระยาภาววิละ ช่างเชียงแสนก็ได้นำศิลปกรรมแบบพม่าเลียนแบบพุกามเข้ามายังล้านนาตอนบน ซึ่งลวดลายประดับได้รับอิทธิพลศิลปกรรมของอาณาจักรอื่น เช่น มอญ จีน อินเดีย และลวดลายแบบตะวันตกซึ่งส่วนใหญ่เป็นลวดลายใบไม้ ดอกไม้ หรือพันธุ์พฤกษา สถาปัตยกรรมพม่าในลำปาง สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2400-2460 เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวได้เข้ามาทำสัมปทานไม้ ซึ่งต้องขอขมาต่อธรรมชาติ จึงสร้างวัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลพร้อมอธิษฐานให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าปกป้องคุ้มครอง เมื่อคนพม่าเข้ามาก็ได้นำเอาศิลปกรรมแบบมณฑลทะเลย์เข้ามาด้วย ชาวพม่ามีคติว่าเมื่อรวยแล้วต้องสร้างวัดหรือบูรณะวัดเก่าเพื่ออุทิศให้รุกขเทวดาที่อยู่อาศัยในไม้ใหญ่อันถูกโค่นเพื่อเป็นการล้างบาป

สถาปัตยกรรมไทใหญ่ (ไต) สิ่งปลูกสร้างในวัฒนธรรมไตมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนไทที่นับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกัน กล่าวคือ “จอง” เป็นอาคารหลังเดี่ยวเมื่อมองจากภายนอกนั้นประกอบขึ้นมาจากอาคารหลายๆ หลังในลักษณะกลุ่มอาคาร แต่ละอาคารมีโครงสร้างจากเสาตั้งหลังคาแยกต่างหาก ภายในอาคารเปิดโล่ง มีผนังกันเฉพาะด้านนอกและห้องเฉพาะพักหลับนอนเท่านั้น ภายในสัญจรไปมาได้ด้วยชานซึ่งเชื่อมต่อระหว่างอาคารแต่ละหลัง จองในงานสถาปัตยกรรมไตมีหน้าที่ใช้สอยอย่างเอนกประสงค์ ไม่แยกหน้าที่ดังเช่นกับพุทธสถานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ ที่แยกอาคารไว้เป็นหลังๆ สถาปัตยกรรมไตจึงพบได้จากสิ่งปลูกสร้างเพียง 2 ประเภท คือ จอง และพระธาตุเจดีย์ แต่ในรายละเอียดนั้นจะพบว่ามีความละเอียดละอามีเอกลักษณ์เฉพาะหรือแบบอย่างของกลุ่มคนไตเอง งานศิลปกรรมไต แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คืองานประดับตกแต่งได้แก่ งานฉลุสังกะสี งานฉลุไม้แกะสลัก งานลงรักปิดทอง งานปั้นประดับกระฉก และงานพุทธศิลป์ ได้แก่ งานประติมากรรมและงานเครื่องประกอบพิธีกรรม

สถาปัตยกรรมภายใต้การปกครองของสยาม สถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์ช่วงต้นเน้นการเลียนแบบอย่างหรือ สืบต่อสายสกุลช่างจากอยุธยาตอนปลาย หน้าบันพระอุโบสถด้านหน้าเป็นแบบไทยประเพณี มีช่อฟ้า (แทนศีระพญาครุฑ) ในระกา (แทนขนพญาครุฑหรือเกล็ดพญานาค) และหางหงส์ (แทนศีระพญานาค) ตรงกลางหน้าบันทิศตะวันออก (ด้านหน้า) เป็นรูป นารายณ์ทรงสุบรรณ (ครุฑ) สัญลักษณ์แห่งองค์พระมหากษัตริย์ที่เชื่อกันว่าเป็นพระนารายณ์อวตาร ยุคอิทธิพลสยามและตะวันตก ใช้สัญลักษณ์ครุฑเป็นตัวแทนราชสำนักสยาม และในยุคประชาธิปไตยใช้สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญ ที่เป็นพานแว่นฟ้าซ้อนกันสอง ชั้นแล้วด้านบนเป็นสมุดไทยซึ่งหมายถึงรัฐธรรมนูญ เป็นสัญลักษณ์ที่ถูกเลือกให้เป็นตัวแทนของระบอบใหม่ ในจังหวัดลำปางได้ ปรากฏสัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญในที่ต่าง ๆ

วัดพระธาตุลำปางหลวง

วัดคู่บ้านคู่เมืองลำปางมาแต่โบราณ ตามตำนานกล่าวว่า มีมา ตั้งแต่สมัย พระนางจามเทวี ในราวพุทธศตวรรษที่ 20 ตอนปลาย เป็นวัดไม้ที่สมบูรณ์ที่สุด แห่งหนึ่งของไทย งดงามด้วย สถาปัตยกรรมเก่าแก่เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของ คนปีฉลู ด้วยเริ่ม สร้างในปีฉลูและเสร็จในปีฉลู มีฐานเป็นบัวลูกแก้ว ส่วนองค์เป็นทรง กลมแบบล้านนากาย นอกบุด้วยทองจังโก ยอดฉัตรทำด้วยทองคำ มี ลายสลักดูเป็นลวดลายประจำยามแบบต่างๆ ภายในองค์พระเจดีย์ บรรจุพระเกศาและ พระอัฐิธาตุ จากพระนลาฏข้างขวา พระศอด้านหน้า และด้านหลังตามตำนานกล่าวว่า ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าพร้อม ด้วยพระเถระสามองค์ได้เสด็จจาริกไปตามบ้านเมืองต่างๆ จนถึง บ้านลัมพะกา ธิวัน (บ้านลำปางหลวง) พระพุทธเจ้าได้ประทับเหนือ ดอยม่อนน้อย มีชาวลัวะคนหนึ่งชื่อลัวะ อ้ายกอนเกิดความเลื่อมใสได้ นำน้ำผึ้ง บรรจุ กระบอกไม้ป้างมะพร้าว และมะตูมมาถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ ได้จมน้ำผึ้ง แล้วทิ้งกระบอกไม้ป้างไปทางทิศเหนือ แล้ว ทรงพยากรณ์ว่า สถานที่แห่งนี้ต่อไปจะมีชื่อว่า ลัมพกะปปะ นคร แล้ว ได้ทรงลูบพระเศียรได้พระเกศามาหนึ่งเส้น มอบให้แก่ลัวะ อ้ายกอนผู้นั้น ลัวะอ้ายกอนได้นำพระเกศานั้น บรรจุในพอบทองคำ และใส่ลงใน อุโมงค์พร้อมกับถวายแก้วแหวนเงินทองเป็นเครื่องบูชา แล้วแต่ง ยนต์พืด (ยนต์หมุน)รักษาไว้ และถมดินให้เรียบเสมอกัน แล้วก่อเป็น พระเจดีย์สูงเจ็ดศอกเหนืออุโมงค์นั้น ในสมัยต่อมาได้มี กษัตริย์เจ้าผู้ ครองนครลำปางอีกหลายพระองค์ มาก่อสร้างและบูรณะซ่อมแซม จนกระทั่งเป็นวัดที่มีความงาม อย่างที่เป็นอยู่ ในปัจจุบัน ในทาง ประวัติศาสตร์นครลำปาง มีประวัติว่า เมื่อปี พ.ศ. 2275 นครลำปาง

ว่างจากผู้ครองนครและเกิดความวุ่นวายขึ้น สมัยนั้นพม่าเรืองอำนาจได้แผ่อิทธิพลปกครองอาณาจักรล้านนาไว้ได้ทั้งหมด พม่าได้ยึดครองนครเชียงใหม่ ลำพูน โดยแต่งตั้งเจ้าผู้ครองนครอยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์พม่า ท้าวมหายศเจ้าผู้ครองนครลำพูนได้ยกกำลังมายึดนครลำปาง โดยได้มาตั้งค่ายอยู่ในวัดพระธาตุลำปางหลวง ครั้นนั้นหนานทิพย์ช้างได้รวบรวมพลทำการต่อสู้ทัพเจ้ามหายศ โดยลอบเข้ามาในวัด และใช้ปืนยิงท้าวมหายศตาย แล้วตีทัพลำพูนแตกพ่ายไป ปัจจุบันยังปรากฏรอยลูกปืนอยู่บนรั้ว กองเหลืองที่ล้อมองค์พระธาตุเจดีย์ ต่อมาหนานทิพย์ช้างได้รับสถาปนาขึ้นเป็น พระยาสุลวะลือไชยสงคราม เจ้าผู้ครองนครลำปาง และเป็นต้นตระกูล ณ ลำปาง เชื้อเจ็ดตน ณ เชียงใหม่ ณ ลำพูน ณ น่าน

วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นวัดไม้ที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของไทย งดงามด้วยสถาปัตยกรรมเก่าแก่มากมาย ได้แก่ **ประตูโขง** ฝีมือช่างหลวงโบราณที่สวยงามก่ออิฐถือปูนทำเป็นชুমยอดแหลมเป็นชั้น ๆ มีสี่ทิศ ประดับตกแต่งด้วยลวดลาย ปูนปั้น รูปดอกไม้ และสัตว์ในหิมพานต์ ประตูโขงแห่งนี้ใช้เป็นสัญลักษณ์เมืองลำปางในตราจังหวัดลำปาง **วิหารหลวง** ตั้งอยู่บนแนวเดียวกับประตูโขง และองค์พระธาตุเจดีย์ เป็นวิหารจัตุรัสสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทรงวิหาร(เป็อย)โล่งตามแบบล้านนายุคแรก หลังคาจั่วซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ภายในวิหารบรรจุมณฑปพระเจ้าล้านทอง ด้านในของแนวคอสองมีภาพเขียนสีโบราณเรื่องชาดก **องค์พระธาตุเจดีย์** เป็นเจดีย์ล้านนาผสมเจดีย์ทรงลังกา ก่ออิฐถือปูน ประกอบด้วยฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมด้วยบัวมาลัยสามชั้น หุ้มด้วยแผ่นทองจังโก ตามตำนานกล่าวว่า เป็นบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ วิหารน้ำแต้มเป็นวิหาร บริวารตั้ง อยู่ทางทิศเหนือขององค์พระธาตุเจดีย์ เป็นวิหารเครื่องไม้สี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปร่าง และสัดส่วนงดงามภายในคอสองมีภาพเขียนสี โบราณ ที่เก่าแก่ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริด ขนาดหน้าตัก กว้าง 45 นิ้ว **วิหารพระพุทธรอายุไม่ต่ำกว่า 700 ปี** เดิมเป็นวิหารเปิดโล่งหน้าบัน เป็นลายดอกไม้ติด กระจกสีภายในประดิษฐานพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่ เต็มอาคาร ก่ออิฐถือปูนศิลปะเชียงแสน และยังปรากฏเงาพระธาตุภายในวิหาร **วิหารน้ำแต้ม** หรือวิหารภาพเขียนสี สร้างเมื่อ พ.ศ.2044 เป็นวิหารเปิดโล่งที่เก่าแก่ที่สุดอีกหลังหนึ่งทางภาคเหนือ ภายในเป็นรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยที่งดงาม ไม่มีฝาเพดานกำแพงด้านพระประธาน เขียนภาพลายทองบนพื้นรักแดง มีภาพจิตรกรรมศิลปะล้านนาบนแผงไม้คอสองที่กล่าวกันว่าเก่าแก่ที่สุดและหลงเหลือเพียงแห่งเดียวในเมืองไทย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 ลงมา แต่ปัจจุบันภาพเขียนลบเลือนไปมาก และประดิษฐานพระพุทธรูปสัมริดปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 1.25 เมตร สูง 1.25 เมตร **ซุ้มพระบาท** สร้างครอบพระพุทธรูปไว้ ฐานก่อขึ้นเป็นชั้นคล้ายฐานเจดีย์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 1992 ภายในมองเห็นแสงหักเห ปรากฏเป็นเงาพระธาตุ **วิหารพระเจ้าศิลา** เป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าศิลาซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่ พระบิดาของพระนางจามเทวีมอบให้ประดิษฐานไว้ ณ ที่นี้ **และกุฏิพระแก้ว** ซึ่งในวัดพระธาตุลำปางหลวงยังเป็นที่ประดิษฐาน “พระแก้วมรกตดอนเต้า” (พระแก้วมรกต) ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดลำปาง เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิศิลปะล้านนา

วัดไหล่หินหลวง

วัดโหล่หินหลวงหรือวัดเสลารัตนปัพพตา

วัดโหล่หินหรือวัดเสลารัตนปัพพตาราม (โหล่หินหลวงแก้วช้างยี่น) เรียกสั้น ๆ ว่า วัดโหล่หินวัดเก่าแก่ของจังหวัดลำปางสร้างปี พ.ศ. 218 สถาปัตยกรรมเป็นรูปแบบพุทธศาสนาแบบล้านนา ประกอบด้วยลานหน้าวัด หรือ บ่อข่ง สำหรับกิจกรรมและปลูกต้นไม้ วิหารโถง ศาลาบาตรและลานทราย และมีเจดีย์ท้ายวิหาร แบบล้านนาซึ่งเชื่อว่าบรรจุพระบรมธาตุ มีรูปแบบจำลองภูมิจักรวาล คือวิหารเปรียบเสมือน ชมพูทวีป เจดีย์เปรียบเหมือนเขาพระสุเมรุ และลานทรายเปรียบเสมือนมหานทีสีทันดร ส่วนพุทธราวาสก่อสร้างอย่างสวยงาม และมีขนาดส่วนที่ค่อนข้างเล็กกะทัดรัด อาคารต่าง ๆ ก่อสร้างด้วยอิฐฉาบปูน ประดับปูนปั้น ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว วิหารมีลักษณะสกุลช่างลำปาง ซึ่งจะมีลักษณะอ่อนช้อยน้อยกว่าสกุลช่างเชียงใหม่ คือหลังคาจะมีลักษณะแอ่นโค้งเพียงเล็กน้อย เรียกวิหารแบบนี้ว่า อ่างปู หมายถึง ร่างการของผู้ชาย เป็นวิหารโถง หลังคาซ้อน 3 ชั้น 2 ตับ มุง กระเบื้องดินเผาปลายตัด ที่น่าสนใจคือ เครื่องล่ายองของวิหารนี้มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการบูรณปฏิสังขรณ์ ทำให้มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เป็นแบบไทยภาคกลาง มีวัตถุโบราณและสิ่งประดิษฐ์ที่สำคัญมากมาย อันประกอบด้วยประตูทางเข้าเป็นรูปโค้งที่เรียกว่า ประตูโขง เจดีย์ วิหาร ซึ่งวิหารนั้นเป็นสถานที่ปฏิบัติกิจทางศาสนา และมีกุฏิซึ่งพระสงฆ์ใช้เป็นสถานที่พักอาศัย นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑสถาน และ โรงธรรมซึ่งเป็นสถานที่เก็บคัมภีร์วัดโหล่หินหลวง

ขุมประตูโขงวัดโหล่หินนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับวัดพระธาตุลำปางหลวง แต่มีการประดับตกแต่งที่แตกต่างกันบ้าง คือมีการใช้ตุ๊กตาดินเผาประดับ นอกจากเสนาสนะและบริเวณที่ทางวัดได้อนุรักษ์และดูแลเป็นอย่างดี ยังมีคัมภีร์โบราณและโบราณวัตถุที่ทางวัดได้เก็บรักษาไว้เป็นจำนวนมาก บางสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตำนานของวัดเช่น กะลามะพร้าว และบาตรของพระมหาป่าเกสรปัญญา เป็นศิลปะแบบล้านนา และสถาปัตยกรรมทางศาสนาแบบเชียงแสน ลวดลายรอบๆ ประตูโขงประกอบไปด้วยสัตว์ป่าหิมพานต์ รูปเทพต่างๆ ตามตำนานในสมัยนั้นประตูโขง มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในยุคแรกเริ่มของเมืองลำปาง และเป็นสัญลักษณ์ของวัดโหล่หินหลวง

วิหารด้านหน้าของวิหารเป็นศิลปะแบบล้านนาที่เก่าแก่มาก เป็นไม้แกะสลักเป็นรูปดอกบัว ต้นโพธิ์ กิณนร กิณนรี และ สัตว์ป่าหิมพานต์อีกจำนวนมาก เช่น กวาง นกยูง และสิงโต ภายในวิหารจะมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่บนแท่น นอกจากนี้วิหารแห่งนี้ยังเป็นแบบฉบับของวิหารอื่นๆ ในยุคต้นๆ

เจดีย์นั้นได้บรรจุพระอัฐิของพระพุทธรเจ้า มีรูปปั้นของสัตว์ในสมัยก่อน 12 ราศี และเจดีย์แห่งนี้ยังเป็นแบบอย่างของสถาปัตยกรรมที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของวัด แท่นบูชาจะถูกสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมในสมัยก่อน มีเพียงจำนวนน้อยที่อยู่รอดมาจนถึงปัจจุบัน และเหลือไว้ซึ่งความทรงจำทางประวัติศาสตร์อันยาวนานแห่งพระพุทธศาสนา

โรงธรรม คือ สถานที่เก็บคัมภีร์ของวัด ซึ่งเก่าแก่มาก คัมภีร์ถูกเขียนด้วยอักษรล้านนาบนใบลาน โดยพระมหาป่าเกสรปัญญา พระภิกษุซึ่งจำพรรษา อยู่ในวัด ในคัมภีร์นั้นได้จารึกคำสอนของพระพุทธรเจ้า มีจำนวน 900 ฉบับ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดารามพระอารามหลวง

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม จากประวัติกล่าวว่าสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1223 สมัยพระเจ้าอโนนตยศ เดิมมีนามว่าวัดพระแก้วดอนเต้า เนื่องจากเคยเป็นที่สถานที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนเป็นเวลานานถึง 32 ปีก่อนจะย้ายไปประดิษฐาน ณ เชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2011 สมัยพระเจ้าติโลกราช ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2500 ต่อมาปี พ.ศ. 2527 ได้รวมพระแก้วดอนเต้า กับวัดสุชาดารามซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของวัดอีกวัดหนึ่งให้เป็นวัดเดียวกันและเรียกวัดแห่งนี้ว่าวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม โดยแท้จริงแล้ววัดในปัจจุบันเกิดจากการรวมกันของ 4 วัดได้แก่ วัดพระแก้วดอนเต้า วัดสุชาดาราม วัดแสนพิงค์ชัยซึ่งปรากฏเป็นซากโบราณสถานซึ่งกรมศิลปากรยังมิได้ทำการสำรวจ และวัดลำช้างที่ยังคงเหลือแต่ซากเจดีย์ภายในเขตสังฆาวาสระหว่างวัดพระแก้วดอนเต้ากับวัดสุชาดาราม นอกจากนี้ยังเป็นที่ยึดรักษาจารึกสมัยล้านนาชื่อว่า สป. 9 จารึกที่วัดพระแก้วดอนเต้า หรือหลักที่ 82 จึงเป็นวัดที่มีความสำคัญและมีประวัติยาวนาน ทั้งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตและยังได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ ดังปรากฏปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุอันได้แก่ พระบรมธาตุดอนเต้า พระวิหารหลวง พระมณฑป พระวิหารพระพุทธรไสยาสน์ อาคารสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช พระอุโบสถสุชาดาราม พระวิหารลายคำสุชาดาราม เจดีย์เก่าวัดลำช้าง พิพิธภัณฑสถานแห่งล้านนา วิหารพระเจ้าทองทิพย์ โบราณสถานชั้นสำคัญได้แก่เสลียง หรือ แท่นคำใช้สำหรับหามเจ้านายฝ่ายเหนือเวลาเสด็จมานมัสการพระบรมธาตุดอนเต้า ลักษณะของเสลียงเป็นแท่นที่ประทับ มีราวจับเป็นรูปนาคทั้งสองข้าง พนักพิงเขียนลายรูปปราสาท ด้านหลังเขียนลายเทวดาประทับยืน

วัดจองคำ

สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2446 ในสมัยของเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้าย โดยกลุ่มคหบดีชาวไทยใหญ่ที่ทำงานในบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา ซึ่งรับสัมปทานป่าไม้ในเขตอำเภอองาว เมื่อคนเหล่านั้นห่างไกลถิ่นฐานเดิมนามจึงต้องการที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงได้ร่วมกันสร้างวัดและตั้งชื่อวัดว่า วัดจองคำ คำว่าจอง เป็นภาษาไทยใหญ่ มาจากคำสองคำ คือคำว่า “จอง” แปลว่า วัด วิหาร อาราม และคำว่า “คำ” แปลว่า ทอง ซึ่งมีความหมายว่าวัดที่สง่างามรุ่งเรืองดุจทองคำ และผู้สร้างเป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย และมีศรัทธาอย่างแรงกล้าในพุทธศาสนาดุจทองคำแม้ผ่านกาลเวลาไปสักก็ไม่เศร้าหมองยังฉายรัศมีแวววาวดังเดิม ปี พ.ศ. 2472 ผู้มีจิตศรัทธาร่วมสร้างพระวิหารหลังใหญ่ศิลปะแบบล้านนา มีมุขและปราสาท 5 หลังสร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลัง ปี พ.ศ. 2476 สร้างพระพุทธรูปเจดีย์ขึ้น มีเจดีย์องค์ใหญ่อยู่ตรงกลางฐานและเจดีย์องค์เล็ก 4 องค์อยู่ตามทิศทั้ง 4 มุม ปี พ.ศ. 2480 สร้างศาลาการเปรียญ ปี พ.ศ. 2517 วิหารหลังใหญ่ของวัดถูกย้ายไปปลูกที่เมืองโบราณ บางปู สมุทรปราการ ต่อมาไม่นานเจ้าอาวาสได้มรณภาพลงหลังจากนั้นไม่มีพระภิกษุมาอยู่จำพรรษาเลยวัดจึงทำให้เสนาสนะภายในวัดทรุดโทรมลงจนกลายเป็นวัดร้าง และในปี พ.ศ. 2524 หลวงปู่โสภาส โสภาสมาอยู่จำพรรษาพร้อมกับบูรณปฏิสังขรณ์ ด้วยการบูรณะอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้วัดได้รับการยกย่องจากกรมศาสนาให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างในปี พ.ศ. 2535 วัดพัฒนาตัวอย่างมีผลงานดีเด่นในปี พ.ศ. 2549

วัดพระธาตุหมีนคร

วัดเก่าแก่ตั้งอยู่บ้านวังหม้อพัฒนา เป็นวัดที่ตกหล่นไปจากทะเบียนของกรมการศาสนา จากการพิสูจน์ทางวัตถุของกรมศิลปากรทราบว่า มีการบูรณะหลังสุดผ่านมาประมาณ 600 ปีเศษ มีอายุไม่ต่ำกว่า 1,000 ปี โดยพิสูจน์ได้จากหลักฐานอิฐเก่าๆ ที่พบในวัด คาดว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 1223 หรือมากกว่า 1,341 ปีมาแล้ว จัดเป็นโบราณสถาน และเป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดวัดหนึ่งของลำปาง จากสภาพวิหารที่เก่าและร่องรอยแนวของผนังก่ออิฐและพระพุทธรูปปูนปั้นไร้เศียรกับองค์เจดีย์ล้านนาทรงแปดเหลี่ยมที่อยู่ด้านหลังที่เป็นความรุ่งเรืองในอดีต ได้รับการขุดแต่งทางโบราณคดีในปี พ.ศ.2538 มีการกำหนดอายุจากหลักฐานที่ขุดพบอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 และได้รับการบูรณะส่วนองค์เรือนธาตุในปี พ.ศ.2539 ส่วนยอดได้รับการออกแบบและต่อเติมจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2546 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ.2541 สิ่งสำคัญในวัดคือเจดีย์องค์ประธานภายในวัดเป็นศิลปะแบบล้านนา พระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านในท้องถิ่นและทั่วไปจากการขุดสำรวจระหว่างบูรณะวิหารและเจดีย์ พบโบราณวัตถุหลายรายการ และพบแนวกำแพงแก้วโบราณ เศษวัตถุโบราณหลายชนิดมีเครื่องปั้นดินเผาบางชิ้น เป็นต้นตำรับเครื่องปั้นของจังหวัดลำปาง และลวดลายทุ่งเตาไห คาดว่าน่าจะอยู่สมัยล้านนาตอนต้น นอกจากนี้ยังพบไหโบราณและตะปูจีน คาดว่าน่าจะอยู่ในสมัยอยุธยาและยังพบลำตัวของพระพุทธรูปเก่าขนาดใหญ่พร้อมแจกันที่คล้ายจะบรรจุกระดูกไว้ข้างใน

วัดเจดีย์ขาวหลัง ปุชนิยสถานที่สำคัญของจังหวัดลำปางสร้างแต่โบราณ ทรงคุณค่าทั้งทาง ด้านประวัติ ศาสตร์และโบราณวัตถุ จากหลักฐานการขุดพบพระเครื่องสมัยหริภุญชัยที่องค์พระเจดีย์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า วัดนี้สร้างมานานกว่าพันปี เจดีย์แต่ละองค์เป็นลักษณะสถาปัตยกรรมแบบล้านนาผสมพม่า มีสีทองเป็นประกาย ตั้งอยู่บนฐานเหลี่ยม ยอดเจดีย์ตกแต่งประดับด้วยฉัตรอย่างสวยงาม มีความเชื่อกันว่าภายในแต่ละเจดีย์มีพระเกศาธาตุบรรจุอยู่ ข้างหมู่พระเจดีย์มีวิหารหลังเล็กประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดปางสมาธิศิลปะเชียงแสน ชาวบ้านเรียกว่าพระพุทธรูปทันใจ นอกจากนี้ชาวบ้านได้ขุดพบ พระพุทธรูปทองคำบริสุทธิ์หนัก 100 บาท 2 สิ่ง และมอบให้เป็นสมบัติของวัด มีชื่อว่า พระยาแสนแซ่ทองคำ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ 21 สามารถถอดออกเป็นชั้นได้ 32 ที่พระเศียรมีพระบรมธาตุติดอยู่ เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือมาก

วัดป่ารวก

วัดป่ารวก สภาพโดยทั่วไปในอดีตเป็นป่าไม้ไฟ (ไผ่รวก) หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงที่สุด คือหมู่บ้านหัวเวียง ลักษณะเป็นหัวเมืองของเขตเทศบาลเมืองลำปาง เมื่อปี พ.ศ. 2445 (ร.ศ. 121) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระราชองค์โปรดเกล้าให้จอมพลและอำมาตย์เอก พระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิมแสวงชูโต) เป็นแม่ทัพใหญ่ยกกองทัพไปปราบเจ้าเมืองแพร่ โดยแยกทหารส่วนหนึ่งไปอยู่ที่ลำปางทหารส่วนนี้ได้เข้าไปตั้งค่ายพักริมน้ำแม่ปิงและห้วยแม่กระต๊อบใต้ หรือบริเวณวัดป่ารวกในปัจจุบัน ครั้นต่อมาเมื่อพลตรี และอำมาตย์โทเจ้าบุญวาทย์วงศ์นิตย์ เจ้าผู้ครองลำปาง ได้มอบที่ดินฝั่งตรงข้ามซึ่งอยู่ในทางทิศเหนือมอบให้ทหาร เพราะมีพื้นที่กว้างกว่าที่ตั้งครั้งแรกซึ่งคับแคบยากในการขยาย ภายหลังพุทธศักราช 2447 ทหารจึงได้ย้ายไปตั้งชื่อค่ายว่า ค่ายสุรศักดิ์มนตรี จนถึงปัจจุบันวัดป่ารวก จึงเป็นวัดอยู่ในเขตทหารจนถึงปัจจุบันถาวรวัตถุสำคัญ ได้แก่

วิหาร เป็นศิลปะพม่าในวิหารมีพระประธานหน้าตักกว้าง 2 เมตร มีอีกองค์ 4 หน้าตักกว้าง 1 เมตร รวมทั้งหมด 5 องค์

องค์เจดีย์ เป็นศิลปะพม่ากำแพงล้อมรอบโดยตลอดฐานกว้างด้านละ 15 เมตรมีตลอดทั้ง 4 ด้าน

สิงห์ ลักษณะนั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันตกจำนวน 2 ตัวฐานกว้าง 2.5 เมตรยาว 15 เมตร

วัดศรีรองเมือง ตามประวัติความเป็นมาของวัดศรีรองเมืองนั้น กล่าวกันว่าสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2447 โดยคหบดี ชาวพม่าที่เข้ามาทำไม้ในเมืองลำปางโดยใช้เวลาสร้างอยู่ประมาณ 7 ปี ภายในวัดนี้มีทั้งวิหารใหญ่และวิหารน้อย สำหรับวิหารน้อยนั้นมีอยู่ถึง 9 หลังแต่ปัจจุบันวิหารน้อยเหล่านั้นปรักหักพังไปจนหมดสิ้น จึงเหลืออยู่เพียงวิหารใหญ่ซึ่งเป็นวิหารประธานของวัดเพียงหลังเดียววิหารมีลักษณะแบบวิหารไทใหญ่ในภาคเหนือซึ่งมีลวดลายสลักปิดทองและเครื่องไม้ประดับที่สวยงาม วิหารเป็นอาคาร 2 ชั้นมีหลังคาซ้อนกันแบบพม่า ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ส่วนชั้นบนทำด้วยไม้ ภายในวิหารประดิษฐานพระประธานที่ทำจากไม้ขนาดใหญ่อยู่ตรงกลางของเรือนยอด บนวิหารที่เป็นเรือนไม้นั้นมีเสากลมใหญ่เรียงรายกันหลายต้น แต่ละต้นประดับประดาด้วยลวดลายจำหลักไม้และกระจกสีแวววับสวยงาม พระพุทธรูปบัวเข็ม เป็นพระประธานของวิหาร แกะสลักจากไม้ศิลปะพม่า

วัดประตูป่อง

วิหารของวัดเป็นวิหารล้านนาแบบปิด หลังคาซ้อน หน้าบรรณของวิหารสลักลวดลาย ไส้หมูตามแบบสกุลช่างลำปาง ลวดลายปิดทองประดับด้วยกระจกแบบล้านนา มีรูปพระราหูอยู่เหนือประตูทางเข้าวิหาร ด้านหน้าบันไดวิหารมีรูปมกรคายนาครและรูปปั้นสิงห์ เจดีย์วิหารสร้างเมื่อ พ.ศ. 2409 โดยเจ้าญาณรังษี ผู้ครองนครลำปาง โบสถ์เป็นฝีมือช่างสิบสองปันนา มีศิลปะจีนผสม วัดนี้มีสิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์คือ ประตูเมืองโบราณ (ประตูป่อง) มีซากหอระดมัยพระยาภาววิละครองนครลำปาง เป็นปรากฏการณ์สำคัญ เมื่อ พ.ศ. 2330 ในฝั่งเมืองด้านเหนือเป็นที่ตั้งค่ายพม่าที่ยกพลมาล้อมเมือง ห่างจากที่ตั้งเมืองประมาณ 8 กิโลเมตร

สิ่งน่าชมของวัดนี้ ได้แก่ โบสถ์อันเป็นฝีมือช่างสิบสองปันนาที่มีการผสมผสานศิลปะจีนเข้าไปเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ รวมทั้งร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือ ประตูเมืองโบราณ (ประตูป่อง) ที่มีซากหอระดมัยพระยาภาววิละ ได้ครองนครลำปาง โดยประตูแห่งนี้เป็นปรากฏการณ์ต่อสู้ต้านทานทัพพม่าครั้งสำคัญเมื่อ พ.ศ. 2330

วัดศรีชุม วัดศรีชุมสร้างในปีพ.ศ.2436 โดยคหบดีพม่าชื่ออูโย ซึ่งติดตามชาวอังกฤษเข้ามาทำงานป่าไม้ในประเทศไทย เมื่อตนเองมีฐานะดีขึ้น จึงต้องการทำบุญโดยสร้างวัดศรีชุมขึ้นในเขตตำบลสวนดอก พระวิหารที่สร้างเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ที่มีศิลปะการตกแต่งภายใน ร่วมสมัยระหว่างศิลปะล้านนาและศิลปะพม่า หลังคาเครื่องไม้ออดแหลมแกะสลักเป็นลวดลายสวยงามมาก เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2535 ว่าได้เกิดเหตุเพลิงไหม้พระวิหารลงทั้งหลัง คงเหลือเพียงไม้แกะสลักตรงชัฏประตูเป็นลวดลายพรรณพฤกษาอลูโปร่ง เท่านั้น ปัจจุบันได้สร้างพระวิหารขึ้นใหม่เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะแบบพม่า หลังคาเครื่องไม้ออดแหลม แกะสลักเป็นลวดลายบานประตูเป็นไม้สักอลูลวดลายโป่ง ภายในวิหารมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง พุทธประวัติและภาพจำลองแผนผังของวัด

วัดเกาะวาสุการาม

ย้อนหลังขึ้นไป ลำแม่น้ำวังเมื่อไหลผ่านสะพานรัชฎาภิเศกลงไปประมาณ 250 เมตร ก็จะแยกออกจากกันเป็นสองแคว ที่แยกจากกันนั้นเกิดเป็นเกาะกลางขึ้นเกาะหนึ่ง จากหัวเกาะถึงท้ายเกาะยาวประมาณ 200 เมตร ตอนที่กว้างที่สุดของเกาะประมาณ 50 เมตร กำเนิดของวัดเกาะวาสุการามเมื่อพ่อค้าแม่ค้าคหบดี แถวถนนตลาดจีนเหล่านั้นตั้งใจจะสร้างวัดอยู่แล้ว ก็เห็นว่าเกาะกลางที่แยกแม่น้ำออกสองแคว ในแนวใกล้หรือหลังบ้านของตนอยู่ที่นี่พอจะข้ามไปมา อุปถัมภ์ทำบุญสุนทานได้สะดวก กิ่งตั้งอยู่ในที่แยก ๆ ออกไปเป็นสัดส่วนต่างหาก ไม่ปะปนกับชุมชน เป็นทำเลร่มเย็นเหมาะสมเป็นบริเวณอารามสถานได้ดี อาคารหลังแรกของวัดเกาะวาสุการามก็ปรากฏขึ้นเป็นกุฏิไม้ไผ่ หลังคามุงตองตึง (ตองคอง) ฝาขัดแตะ ตั้งอยู่บริเวณข้างต้นโพธิ์ใหญ่ ซึ่งเวลานี้ได้ล้มโค่นลงแล้ว อยู่ใกล้ ๆ กับกุฏิพระนอนประมาณปีเริ่มตั้งวัดก็เห็นจะอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2427 ถึง พ.ศ. 2430 ประมาณ 90 ปีมาแล้วกุฏิอาคารถาวรวัตถุต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นมาในสมัยหลวงพ่อกريمةเป็นพระอุปฌายามีลูกศิษย์ลูกหามากขึ้นกุฏิที่กำนพักอาศัยอยู่เปลี่ยนจากไม้ไผ่ มาเป็นกุฏิไม้หลังใหญ่ถาวรด้านทิศตะวันตกนอกจากนั้นก็ยังมีพระเจดีย์ โอบสดี และมณฑป ประดิษฐานพระพุทธรูปมากจำลอง

วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน วัดศรีหลวงแจ้ซ้อนเป็นวัดเก่าแก่ ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัดแต่สันนิษฐานว่าน่าจะมีอายุร่วมสมัยกับ วัดหนองบัว และวัดภูมินทร์ เพราะรูปทรงอาคารมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ตำนานท้องถิ่นเชื่อว่าสร้างขึ้นวัดศรีหลวงแจ้ซ้อนสร้างขึ้น ในปี พ.ศ. 1250 ตามตำนานเล่ากันว่า ครุมาเจ้าวชิระปัญญาร่วมกับแสนเมืองลือโลก และชาวบ้านได้เดินทางไปขออนุญาตจากเจ้าเมืองละคอนเพื่อสร้าง วิหารมีครุมาเจ้าอสังวิติก วัดพระยืน จังหวัดลำพูนเป็นผู้วางแบบ และครุมายาวิชัยเป็นช่างก่อสร้าง เมื่อแรกสร้างมีชื่อวัดว่า วัดป่าไฟได้รับการ บูรณปฏิสังขรณ์ครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2509 วิหารมีลักษณะศิลปกรรมแบบล้านนาผสมพม่าเดิมเป็นวิหารโถง ต่อมาได้ก่อผนังอิฐขึ้นและใส่ ปล่อยหน้าต่าง บริเวณบันไดทางขึ้นวิหารมีประติมากรรมปูนปั้นรูปสัตว์ในนิยายหลังคาเป็นแบบล้านนาลดหลั่นลงมา 3 ชั้น หน้าบันเป็นแบบหีบ หรือแบบแหบสลักไม้ ประดับลวดลายพรรณพฤกษามุงกระเบื้องเป็นเกล็ด เครื่องลำยอง คันทวยสลักไม้ลวดลายสวยงามฝีมือช่างท้องถิ่น ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปประธานศิลปะเชียงแสน และธรรมาสณีไม้สักเก่าแก่อายุร้อยกว่าปี ด้านหลังวิหารประดิษฐานเจดีย์ทรงระฆัง แบบแบบล้านนาหุ้มด้วยทองจังโก

วัดพระเกิด โบราณสถานที่สำคัญคือ พระเจดีย์ ซึ่งมีความสูง 36 เมตร ฐานกว้าง 18 เมตร มองพระเจดีย์ใกล้ ๆ แล้วจะเกิดความรู้สึกเลื่อมใสยิ่งนัก องค์เจดีย์เป็นศิลปะที่สวยงาม ละเอียดยากที่จะหาพระเจดีย์ที่อื่นเสมอพระเจดีย์วัดพระเกิดได้ โดยเฉพาะส่วนบนสุดของเจดีย์ที่ต่อจากฉัตร ก็จะมีแม่กาทองเด่นเป็นสง่าเป็นสัญลักษณ์ของเจดีย์วัดพระเกิดที่ไม่มีเจดีย์ที่อื่นมี บริเวณพระเจดีย์มีขนาดกว้างขวางมีกำแพงอยู่สองชั้น คือกำแพงชั้นในเรียกว่ากำแพงแก้ว มีกำแพงชั้นนอกทำด้วยศิลาแลงบริเวณลานพระเจดีย์ปูด้วยหินอ่อนเจดีย์ประดับด้วยแก้วทั้งองค์ มีฉัตรข้างบน และฉัตรข้างล่างอีก 4 ฉัตร แต่ละฉัตรก็จะมีกาทองอยู่ทุก ๆ ฉัตร โดยมีตำนานในการสร้างเจดีย์ที่สอดคล้องกับตำนานแม่กาเผือก มารดาแห่งพระพุทธเจ้า 5 พระองค์

ปูมพิธีกรรม

ภูมิธรรม

Religious and
traditional Beliefs

ภาพ : ภาควิชา ธรรมศาสตร์